

URBAN AND RURAL REPORTS 2019:1

Indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden

ELVIRA CASELUNGHE
HELENA NORDSTRÖM KÄLLSTRÖM
YVONNE GUNNARSDOTTER

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Urban and Rural Development

URBAN AND RURAL REPORTS 2019:1

Indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden

ELVIRA CASELUNGHE
HELENA NORDSTRÖM KÄLLSTRÖM
YVONNE GUNNARSDOTTER

Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Urban and Rural Development

URBAN AND RURAL REPORTS 2019:1

Within the series are published reports from the divisions at the department: Agrarian History, Environmental Communication, Landscape Architecture, Rural Development and the Swedish Centre for Nature Interpretation.

The aim of the report series Urban and Rural reports, issued by the Department of Urban and Rural Development, SLU Ultuna, is to present research, teaching and other interesting activities in progress at the department in a popular science way.

Members of the Board of editors: Andrew Butler, PhD, Landscape architecture
Emil Sandström, PhD, Rural development
Erica von Essen, PhD, Environmental communication
and Nature interpretation
Carin Martiin, PhD, Agricultural history

Legally responsible publisher: Lars Johansson
eISBN: 978-91-85735-55-6
© 2019 Authors and Board of editors

Swedish University of Agricultural Sciences ▪ Department of Urban and Rural Development

Postal address: P.O. Box 7012, SE-750 07 Uppsala SWEDEN
Visiting address: Ulls väg 27
Delivery address: Ulls gränd 1
Phone: +46 18 67 10 00
Web address: www.slu.se/sol

Förord

Institutionen för stad och land genomförde 2008 en del av slututvärderingen av det nationella Miljö- och Landsbygdsprogrammet 2000–2006, på uppdrag av Jordbruksverket. Ett tilläggsuppdrag i samband med utvärderingen var att ge en överblick över de sociala indikatorer som användes i olika sammanhang, samt att komma med förslag på hur socialt hållbar utveckling på landsbygden kan studeras. Denna rapport publicerades aldrig av Jordbruksverket eftersom den inte ingick i utvärderingsrapporten. Nu har den reviderats och publiceras av institutionen för stad och land, där samtliga författare arbetar.

Sammanfattning

Denna litteraturstudie har skett parallellt med utvärderingen av socialt hållbar utveckling i Miljö- och Landsbygdsprogrammet 2000–2006. Litteraturstudien syftar till att kartlägga användningen av sociala indikatorer och att undersöka hur de sociala indikatorer som används vid uppföljning av det nya Landsbygdsprogrammet 2007–2013 kan utvecklas och kompletteras. De indikatorer av social karaktär som nu ingår i Landsbygdsprogrammet bör utökas med indikatorer som beskriver fler aspekter av en levande landsbygd. För att ge underlag till en sådan utvidgning inkluderar denna kartläggning även erfarenheter från arbete med sociala hållbarhetsindikatorer i andra sektorer än just landsbygdsutveckling. Främst täcker kartläggningen in användning av sociala indikatorer i policysammanhang bland olika svenska myndigheter, men även inom det nordiska samarbetet, i EU och inom andra internationella samarbeten.

Miljö och ekonomi är två aspekter av hållbar utveckling som ofta är överordnade den sociala dimensionen. Så är det även i det nya Landsbygdsprogrammet. Av dessa tre hållbarhetsdimensioner får den sociala fortfarande minst utrymme, både vad gäller finansiella medel och med avseende på avsnitt programbeskrivningen. De sociala aspekterna har emellertid givits större utrymme i det nya Landsbygdsprogrammet jämfört med det föregående. Ändå fångar de sociala indikatorerna i det nya Landsbygdsprogrammet endast en begränsad del av de villkor som enligt denna kartläggning är centrala för en hållbar och levande landsbygd.

För att ge den sociala dimensionen samma dignitet som miljö och ekonomi i landsbygdsutvecklingssammanhang, kan sociala hållbarhetsindikatorer vara ett användbart verktyg. Detta kan inte sägas utan förbehåll, då sociala aspekter är mätbara i mindre uträkning än ekonomiska och miljömässiga. Särskilt relationer mellan människor kan vara svårt att kvantifiera på ett rättvisande sätt. Det finns också en risk i strävandet att göra subjektiva förhållanden objektiva. Men med förståelse för att den sociala kontexten varierar mellan bygder och insikten att en uthållig bygd är föränderlig, kan lättåskådliga kvantifierade indikatorer kompletterade med kvalitativa analyser ge större tyngd åt studiet av landsbygdens sociala aspekter.

Ett framåtsyftande resultat av denna kartläggning är ett förslag på åtta kategorier av sociala aspekter av landsbygdsutveckling:

1. Delaktighet, demokrati och social status
2. Nätverk och sociala relationer
3. Folkhälsa, trygghet, säkerhet och arbetsmiljö
4. Jämlikhet.

5. Utbildning och lärande
6. Service, kommunikationer och tillgänglighet
7. Försörjning och sysselsättning
8. Ekonomisk fördelning.

Socialt hållbar utveckling beskrivs ofta som en av tre viktiga aspekter av hållbar utveckling. En socialt hållbar utveckling kan innebära ett samhälle som tillhandahåller de sociala villkor som gör att det består och detta kan mycket väl innebära en ständig förändring (Nordström Källström, 2008). Enligt Folkhälsomyndigheten (2018) tål ett socialt uthålligt samhälle påfrestningar, men är samtidigt anpassningsbart och förändringsbenäget. Ett samhälle med en socialt hållbar utveckling tillgodoser mänskliga rättigheter utan att det påverkar möjligheten för framtida generationer att tillgodose sina mänskliga rättigheter i enlighet med definitionen av hållbar utveckling enligt Brundtland (1987).

Författare

ELVIRA CASELUNGHE, forskningsassistent vid avdelningen för miljökommunikation, institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet. Hon har arbetat med kommunikation och demokratiska processer i miljö- och naturresurshanteringen.

HELENA NORDSTRÖM KÄLLSTRÖM, forskare vid avdelningen för miljökommunikation, institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet. Hon har arbetat med social hållbarhet, motivation och beslutsfattande inom lantbruket och på landsbygden.

YVONNE GUNNARSDOTTER, universitetslektor vid avdelningen för landsbygdsutveckling, institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet. Hon har arbetat med forskning och undervisning om lokala gemenskaper, civilsamhället, lokal identitet samt relationen mellan globalisering och det lokala.

Innehåll

1	Inledning	11
	<i>Syfte och utgångspunkter</i>	11
	<i>Vad är socialt hållbar utveckling?</i>	12
	<i>Vad är en indikator?</i>	15
	<i>Kan socialt hållbar utveckling mätas?</i>	16
	<i>Att väga samman kvantitativt och kvalitativt – socialt kapital</i>	18
2	Landsbygdspolitiken	21
	<i>Landsbygdsprogrammet avser landsbygd och lantbruk</i>	21
	<i>Indikatorer för sociala aspekter i EU:s landsbygdspolitik</i>	22
	<i>Indikatorer för sociala aspekter i Landsbygdsprogram för Sverige 2007–2013</i>	24
	<i>Socialt hållbar utveckling på landsbygden</i>	28
3	Indikatorer som används för att följa upp sociala aspekter inom det nationella hållbarhetsarbetet	31
	<i>En svensk strategi för hållbar utveckling</i>	31
	<i>Indikatorer för hållbar utveckling</i>	33
4	Internationellt arbete med sociala indikatorer	35
5	Sociala indikatorer i Sverige – exempel från olika sakområden	37
	<i>Demokrati och delaktighet</i>	37
	<i>Undersökningar om folkhälsa och social välfärd</i>	39
	<i>Barns situation</i>	42
	<i>Jämställdhet</i>	44

<i>Integration</i>	45
<i>Försörjning, sysselsättning och ekonomisk fördelning</i>	46
<i>Service och tillgänglighet</i>	46
6 Regionalt och lokalt arbete med sociala indikatorer	49
7 Diskussion	51
<i>Sociala indikatorer i Landsbygdsprogrammet</i>	51
<i>Saknade indikatorer och förslag till utökning av kategorier.</i>	51
<i>Sociala aspekter som saknas i Landsbygdsprogrammet</i>	53
<i>Indikatorers giltighet och överförbarhet mellan olika sammanhang</i>	54
<i>För- och nackdelar med sociala indikatorer som uppföljningsverktyg</i>	55
<i>Funderingar över kompletterande metoder för att fånga och följa upp sociala tillstånd.</i>	57
<i>Hur förhåller sig den sociala aspekten av hållbar utveckling till den ekonomiska och den ekologiska?</i>	58
8 Slutsatser	61
Referenser	65
Bilaga I SCB:s indikatorer för hållbar utveckling	73
Bilaga II Hållbarhetsindikatorer enligt EU	75
Bilaga III SCB:s tio indikatorer på ekonomisk välfärd	77

1 Inledning

Syfte och utgångspunkter

Syftet med denna litteraturstudie är att ge en översikt av hur socialt hållbar utveckling på landsbygden kan utvärderas med hjälp av sociala indikatorer. En utmaning är hur socialt hållbar utveckling på landsbygden kan bibehålla sin kvalitativa dimension och samtidigt göras tillgänglig för bedömning. Detta bör kunna bidra till en bättre kvalitet i uppföljningen av de indikatorer som ska användas inom landsbygdspolitiken. Den bakomliggande frågeställningen är hur sociala hållbarhetsindikatorer används och kan användas i landsbygdsutveckling i Sverige. Arbetet med denna rapport initierades i samband med en utvärdering av Miljö- och Landsbygdsprogrammet 2000–2006, beställd av Jordbruksverket, som en framåtsyftande del för att påverka utvecklingen av framtida utvärderingar.

Utgångspunkten är Landsbygdsprogrammet 2007–2013. Då det saknar en heltäckande uppsättning av indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden syftar denna studie till att bidra med kompletterande uppslag. I strävan att hitta användbara sociala indikatorer har vi studerat olika myndigheters indikatoruppsättningar utöver landsbygdssammanhang. De svenska förhållandena kompletteras med ramverk tidigare framtagna för Europa, t ex av UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) och inom initiativet PAIS (Proposal on Agri-environmental Indicators), i de fall vi bedömt som jämförbara med Sverige. Sociala indikatorer som används vid jämförelser mellan länder nämns endast helt kort eftersom detta inte är centralt för syftet med kartläggningen. Denna översikt gör inte anspråk på att vara heltäckande, utan avsikten är att exemplifiera aspekter som kan ha betydelse för socialt hållbar utveckling på landsbygden.

I flera avseenden har det varit svårt att hitta indikatorer för sociala aspekter på landsbygden, och för att täcka in flera viktiga områden har även indikatoruppsättningar utan särskilt landsbygdsperspektiv inkluderats i denna sammanställning. Statistiska centralbyråns indikatorer för hållbar utveckling utgår ifrån Sveriges strategi för hållbar utveckling och tar upp både sociala, miljömässiga och ekonomiska indikatorer. Ytterligare några nationella, regionala och internationella exempel nämns för att belysa hur sociala indikatorer används på olika nivåer och i olika sammanhang, däribland av Nordiska ministerrådet.

Efter det inledande avsnittet om vad som menas med indikatorer ges en introduktion till hur socialt hållbar utveckling på landsbygden kan förstås. Därefter beskrivs landsbygdspolitikens utgångspunkter. Huvuddelen av rapporten består av relativt fristående redogörelser för olika exempel på indikatoruppsättningar i de ovan nämnda områdena. Slutligen diskuteras kartläggningens resultat och några frågeställningar lyfts fram för det fortsatta arbetet med att utveckla indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden.

Vad är socialt hållbar utveckling?

När det gäller biologisk mångfald kan resultaten mätas exempelvis i ett områdes artrikedom och när det gäller ekonomisk tillväxt kan resultaten läsas av bl.a. i omsättning och nyetableringar. När det gäller de sociala villkoren är dessa mer svårfångade – möjligtvis med undantag av rena demografiska uppgifter: en by som avfolkats under perioden kan givetvis tämligen entydigt sägas inte ha uppvisat socialt hållbar utveckling. Även om det i båda de två förstnämnda fallen, och andra liknande, kan vara svårt att exakt skilja ut betydelsen av politiska insatser (här kan t ex vädret eller konjunkturerna spela in), torde detta problem vara än större när det gäller sociala relationer, som har en utpräglad inbäddad karaktär. Med detta menas att sociala relationer finns implicit i allt som sker utan att specifikt kunna lyftas ut som en företeelse fristående från övriga skeenden.

De sociala relationernas inbäddade karaktär kan uttryckas genom att påpeka att politiska insatser är en del av såväl en lokal som en nationell och europeisk kontext. En lokal kontext kan beskrivas som ett antal strukturer eller mönster som formar möjligheter och begränsningar för aktörer: ekonomiska förhållanden (inklusive markägande), sociala positioner (såväl formella som informella), kön, ålder, värden, värderingar och normer mm. Sett ur ett lokalt perspektiv utgör politiska insatser nya möjligheter eller resurser som öppnar sig för potentiella lokala aktörer (se Hansen, 1998). Vad som avgör om ett politiskt beslut kan omvandlas till resurser som man kan förfoga över lokalt är dels tillgängligheten (att den potentiella aktören uppfattar att möjligheterna faktiskt gäller honom eller henne), dels de kostnader som är förknippade med att utnyttja möjligheten. Men för att kunna förstå det lokala spelet kring konverteringen av en (formell) möjlighet till en (verklig) resurs måste de eventuella kostnaderna betraktas i ljuset av alla de strukturer som nämnts ovan. Om exempelvis en aktör överväger att ansöka om medel för ett projekt, som innebär att rådande mönster vad gäller social position, kön, ålder, grundläggande värderingar bryts, kan detta innebära att de sociala kostnaderna anses för stora – alldeles oavsett den ekonomiska kalkylen.

Som grund för detta resonemang ligger ett antagande om att människor är sociala varelser, dvs. att de är beroende av interaktion med andra för sin tillvaro. Det innebär i sin tur att det anseende man har hos andra som man interagerar med på en vardaglig bas, är en viktig del av möjligheterna att leva ett ”gott liv” (jfr. Bailey, 1971). Ett gott anseende utgör en konkret form av socialt kapital (jfr. Bourdieu, 1977; Putnam, 2001)

– en tillgång som kan användas i det sociala livet och som ibland även kan konverteras till andra typer av tillgångar. Givetvis är denna typ av tillgångar svår att mäta, men försök för att kunna mäta de samhällsekonomiska aspekterna av hållbar utveckling har gjorts av bland annat tillväxtverket (för en översikt se Alfredsson, 2006)

Ytterligare en svårighet är att politiken snarare talar om social hållbarhet än om sociala aspekter eller dimensioner. Om man tar utgångspunkt Brundtlandkommissionens definition av hållbar utveckling som ”utveckling som tillgodoser behoven hos dagens generation utan att kompromettera kommande generationers möjligheter att tillgodose sina egna behov” (Brundtland, 1987), är det alls inte självklart hur detta ska appliceras på sociala förhållanden. Hållbar utveckling har dessutom fungerat som ett begrepp som beskriver ett antal problem som alla kan vara överens om, men som man kan förse med olika innebörder (se Jacob, 1999). Det kan vara av vikt att påpeka att det är nödvändigt att skilja mellan socialt hållbar utveckling å ena sidan och sociala förhållanden i allmänhet å den andra. Att använda begreppet hållbar utveckling innebär att lägga särskild vikt vid samhällets förmåga att reproducera sig och att lösa kriser. Frågan om ett samhälle verkligen är socialt hållbart skulle därmed kunna bli en fråga som hamnar inom det politiska fältet. Dels genom att det kan finnas olika uppfattningar om vad som kännetecknar socialt hållbar utveckling, dels att långt ifrån alla skikt i samhället faktiskt önskar att det befintliga samhället ska reproducera sig. För att göra begreppet socialt hållbar utveckling mer analytiskt användbart måste det därför omfatta förändringar i rådande sociala relationer. Frågan blir därmed om eventuella förändringar främjar socialt hållbar utveckling eller inte, snarare än att undersöka om de ökar eller minskar samhällets stabilitet. Exempelvis skulle man kunna hävda att en ökad jämställdhet mellan män och kvinnor hotar en rådande stabilitet (som bygger på underordning av kvinnor) men även kunna argumentera för att ökad jämställdhet faktiskt ökar ett samhälles uthållighet. Exemplet visar dessutom på att inte alla med nödvändighet behöver omhulda en utveckling i riktning mot uthållighet. Denna typ av påpekande är viktigt eftersom socialt hållbar utveckling så ofta och närmast katalogmässigt förknippas med ord som demokrati, inflytande, frihet, trygghet, respekt för kultur och traditioner etc. Som vi kommer att visa i följande analyser är det betydligt mer komplicerat än så: inte sällan kan man se målkonflikter mellan t ex en lokal utvecklingsgrupp å ena sidan och den kommunala förvaltningen å den andra.

Ytterligare komplicerat blir det när man, som en del forskare gjort, hävdar att hållbar utveckling inte bara finns i tre former, utan i fyra: förutom miljömässig (biologisk), ekonomisk och social, även mänsklig (se Goodland, 1995). Hit hör individuella fenomen som hälsa och utbildning. Med utgångspunkt i individen blir socialt hållbar utveckling knuten till olika typer av institutioner – service, föreningar, nätverk etc. – som underlättar för människor att leva tillsammans. Hit hör också de svårsmäta delade värdena. Även om uppdelningen mellan individuellt och socialt är logisk, så är den problematisk eftersom individuella värden som god hälsa eller hög allmänbildning just är beroende av att det finns väl fungerande samhällsinstitutioner. Dock har uppdelningen det goda med sig att den pekar på att målet med många av de sociala aktiviteter människor ägnar sig åt inte ligger i aktiviteterna själva, utan i en strävan efter ökad individuell tillfredsställelse.

När det gäller effekter som mer rör sig kring upplevd livskvalitet gäller dels samma analytiska problem, dels svårigheterna att fastställa någon konstant närvaro av exempelvis trygghet eller socialt umgänge. Sociala effekter kan givetvis vara såväl ”positiva” som ”negativa”, dvs. de kan göra att livet upplevs som bättre eller sämre. Om något leder till konflikter och osämja kan man säga att effekterna är negativa, medan det som ökar samhörighet och solidaritet har positiva effekter (Fors, 2012).

När effekterna inte är uppenbara kan man ställa frågan om det finns en omsorg om bygden (i en tänkt motsats till ett rent egenintresse), liksom om det skapar hopp eller oro (worry) (jfr. Hage, 2003). Antropologen Ghassan Hage knyter oro till jakten på syndabockar, medan hoppet är knutet till omsorg om det lokala samhället och till tillit. Växlingen mellan hopp och oro finns givetvis hos varje enskild medborgare, men blir framför allt intressant när det speglas i det vi skulle kunna kalla lokala kulturer. Perspektivet anger dels att det redan finns en ”anda” när ett projekt eller ett stöd förverkligas i en bygd, dels vad som händer i samband med att bidraget omsätts i lokal praktik.

Om ett samhälle präglas av förhoppningar finns en inriktning mot framtiden medan vi i de samhällen som präglas av oro oftare finner en nostalgisk dröm om det (nära) förgångna. Visserligen bygger grundackorden som avgör om ett samhälle präglas av hopp eller oro på dess historia. Genom den har skapats strukturer av samlade erfarenheter, som kan sägas representera samhällets ekonomiska och sociala historia. Samtidigt kan ett samhälle snabbt gå från det ena till det andra – från hopp till bekymmer, eller tvärt om. På landsbygden, med sin småskalighet och gleshet, är det ganska lite som ska till för en sådan växling. Det kan räcka med att en jordbrukare bestämmer sig för att sluta med driften för att en oro inför framtiden ska ta överhand, eller med att en ny företagare gjuter liv i den nedlagda affären för att framtiden ska te sig hoppfull.

Den orientering som avgör om ett samhälle blickar framåt eller bakåt, om det (för att uttrycka det aningen banalt) ser möjligheter eller problem, kan kallas dess ”path dependence” – stigberoende¹, grundat i kontinuitetstänkande. Stigarna i det här fallet är handlingsvägar som trampats upp av hur samhället tidigare varit organiserat. I Norrbotten har det bl.a. handlat om få men stora och dominerande arbetsgivare – inom gruvhantering, skogsbruk, vattenkraft eller vård och omsorg. Med orden hopp och oro vill vi ange ett slags grundackord som präglade de samhällen vi besökte men som också kan sägas vara ett slags mätare på Miljö- och Landsbygdsprogrammets sociala effekter.

I en utvärdering som önskar fånga hur sociala relationer upplevs av aktörer blir det viktigt att också undersöka *vad* det är människor vill göra uthålligt (Sutton, 2000). Här kan man också se att människor rör sig mellan sociala, ekonomiska och biologiska dimensioner och att hållbarhetsmålen inte nödvändigtvis behöver sammanfalla. Om exempelvis social jämlikhet uppfattas som en viktig del av socialt hållbar utveckling, behöver den emellertid inte vara det för att uppnå biologiskt eller ekonomiskt hållbar utveckling. Tvärt om är det inte orimligt att tänka sig att det kan

¹ Stigberoende i sammanhanget Svensk landsbygdsutveckling beskrivs av Myrdal, 2008.

finnas målkonflikter här, som i till exempel CAP och Natura 2000-direktiv (se till exempel Welch-Devine, 2010)

Det är även av betydelse att kunna skilja mellan mål och medel för att uppnå socialt hållbar utveckling. Är till exempel skapandet av mötesplatser i ett lokalsamhälle ett mål i sig, eller är det ett medel för att uppnå något annat – och i så fall vad? Att utvärdera de sociala effekterna av Landsbygdsprogrammet ställer krav som skiljer sig från de mer mätbara effekterna vad gäller ekonomisk och biologisk mångfald. Sociala effekter rör i första hand relationerna mellan människor och hur deras möjligheter att leva liv som de själva uppfattar som bra påverkas. Sociala effekter kan därmed omfatta en rad olika företeelser från en känsla av trygghet och tillgång till andra människor att samtala med, till grundläggande samhällsservice som tillgång till affär, skola och äldreomsorg. Delar av detta är givetvis enkelt att konstatera: en by har antingen en affär, eller så har den inte det. I sådana fall är det analytiska problemet att bedöma vilken roll politiska insatser spelar. I framför allt detta arbete är sociala indikatorer till god hjälp.

Om man ser socialt hållbar utveckling som att mänskliga rättigheter ska tillgodoses utan att man minskar möjligheterna för framtida generationer att kunna tillgodose sina mänskliga rättigheter och att ett sådant samhälle ska kunna reproducera sig själv och lösa de målkonflikter som uppstår så blir demokrati och rättvisa centrala begrepp. Socialt hållbar utveckling hör hemma i det politiska fältet eftersom samhället måste bestämma vilken typ av samhälle man vill ha, vad som är god livskvalitet och hur samhället ska kunna präglas av mer hopp än oro.

Vad är en indikator?

Begreppet indikator ges olika betydelse och används på lite olika sätt i olika sammanhang. Enligt Nationalencyklopedin är en indikator ursprungligen ett ”ämne som indirekt påvisar förekomst eller tillstånd av något”. Betydelsen utökas ofta till att omfatta ”vissa mätinstrument” och ”omständighet som tyder på något” (Nationalencyklopedin).

Vi har valt att använda begreppet indikator i en vid bemärkelse och inkludera förekommande kvantitativa (och i viss mån kvalitativa) mått av olika slag som skulle kunna användas vid uppföljning av målsättningar och policys. Eftersom denna kartläggning omfattar exempel på indikatorer från ett flertal aktörer, följer här definitioner enligt några av dessa aktörer.

En indikator kan vara en parameter eller ett värde som bygger på någon form av data och som används för att analysera förändringar och åskådliggöra trender. I vissa sammanhang betecknar indikator själva dataunderlaget medan termen i andra sammanhang står för ett mått som indikerar ett större fenomen än vad den direkt uttrycker (Segnestam & Persson, 2002). Indikatorer utvecklas vanligen för en praktisk funktion, som till exempel att visa tendenser i ett komplext förlopp eller att utgöra en signal för om något som sker. Det finns ett flertal olika indikatorer med delvis olika funktioner och OECD har utvecklat en modell (DPSIR-modellen) för att gruppera

indikatorer med avseende på funktion (SCB, 2006).

”En indikator är ett statistiskt mått som inom ett bestämt område ger en övergripande och [...] representativ utsaga över ett dokumenterat tillstånd inom ett bestämt samhällsområde”. Den fungerar som ”ett instrument för att beskriva en relevant samhällsföreteelse [...] i empiriskt kvantifierbara termer, så att det blir möjligt att beskriva grader eller nivåer [...], uttrycksformer och spridning [...], samt utveckling och förändringar över tiden” (Integrationsverket 2004). Indikatorer är oftast kvantitativa men kan även ha kvalitativa inslag (Fiskeriverket, 2005; Noreén Bretzer, 2006). En tolkning är att kvalitativa indikatorer beskrivs med ord snarare än siffror. Det kvalitativa inslaget kan också hänföras till frågans karaktär, alltså om det är kvalitativ eller kvantitativ typ av information som efterfrågas.

Kriterier för användbara indikatorer av god kvalitet har utvecklats i flera sammanhang (se t ex Atkinson *et al.*, 2002; Integrationsverket, 2006; Noreén Bretzer, 2006; Jordbruksverket, 2006). Sådana kriterier handlar ofta om att indikatorn ska knyta an till den policy eller målsättning som den syftar till att följa upp, att indikatorn ska vara relevant och användbar, samt att det ska vara tydligt definierat vad indikatorn verkligen mäter. Kriterierna bygger på grundläggande frågor om vad syftet är med indikatorn, hur den ska användas och av vem.

Socialt hållbar utveckling används ofta som ett begrepp i planering och politik. Det brukar då avse hur sociala institutioner skall arbeta och till de viktiga områdena att bevaka hör jämställdhet, segregation, trygghet, medbestämmande/delaktighet m.fl. förutsättningar för en socialt hållbar utveckling.

Med hjälp av mätbara sociala indikatorer kan man beskriva vissa förutsättningar för socialt hållbar utveckling. Man kan t ex få veta medelinkomst, antal sjukskrivningsdagar, brottsstatistik, skilsmässofrekvens och utbildningsnivå hos en grupp människor. Sociala indikatorer används ofta på regional eller nationell nivå för att utvärdera de sociala effekterna av politiska åtgärder eller för att mäta ett lands sociala utvecklingsnivå (Atkinson *et al.*, 2002). Sociala indikatorer kan konstrueras på olika sätt, vilket beror på vad man vill undersöka. Förutom distinktionen mellan kvantitativa och kvalitativa indikatorer kan man behöva överväga egenskaper såsom subjektiva eller objektiva, och relativa eller absoluta indikatorer, samt om man avser mäta på individnivå eller strukturnivå (se t ex Atkinson *et al.*, 2002; Socialstyrelsen, 2006).

Kan socialt hållbar utveckling mätas?

Såväl inom ramen för Miljö- och Landsbygdsprogrammet som i andra sammanhang har det tagits fram indikatorer för att försöka mäta socialt hållbar utveckling. Indikatorer anger i de flesta fall kvantitativa mått som kan relateras exempelvis till uppställda mål. I det här sammanhanget är det två uppsättningar av indikatorer som är särskilt intressanta: dels sådana som mer generellt vill ange samhällets välmåga, dels sådana som är direkt knutna till Miljö- och Landsbygdsprogrammets åtgärder. I båda fallen utgörs indikatorerna nästan uteslutande av utfall som beräknas utifrån aggregerade

individuella fall – exempelvis antal mottagare av stöd via någon bestämd åtgärd.

Det är dock inte oproblematiskt att, vilket ofta görs, framställa indikatorerna som objektiva eller neutrala mått. Även när det gäller indikatorerna måste man nämligen besluta hur utfall ska tolkas. Om exempelvis antalet sjukdagar används som en indikator på samhällets välmåga så som den kommer till uttryck i befolkningens hälsotillstånd, är detta långt ifrån självklart. Dels kan man invända att själva förekomsten av möjligheten att få ersättning från det offentliga vid sjukdom är ett uttryck för ett samhälle med en hållbar social organisering, dels vet vi nu från andra studier (se t ex Lindbeck *et al.*, 2004; Frykman & Hansen, 2005) att benägenheten att utnyttja sjukförsäkringen är knuten till lokala kulturmönster och inte enbart till hälsa. Dessutom kan man ställa frågan om de fall där en lindrig ohälsa med följande sjukskrivning öppnar för möjligheter att förverkliga andra saker som upplevs som viktiga i livet är ett uttryck för socialt hållbar utveckling eller inte. Det finns alltså många sätt att tolka och förstå det resultat som framkommer via den här typen av data. För att indikatorerna verkligen ska vara upplysande om utfall av olika insatser behövs uppgifter om företeelsernas egenskaper – om de upplevs som bra eller dåliga av aktörerna, eller om de är påtvingade eller inte. Nu ökar givetvis tillförlitligheten avsevärt genom att kombinera flera olika typer av mått, men i grunden kvarstår emellertid behovet att kunna tolka de resultat som framkommer.

En sådan förståelse är inte minst viktig om man vill förstå på vilket sätt ett fenomen (mätbart eller inte) är betydelsefullt för en lokaliserad grupp människor. För de som bor i större städer är skolor och butiker samhällsinstitutioner som det är självklart att finna inom rimligt (gång)avstånd – medan det på landsbygden blir allt vanligare att människor får lång väg till denna service. Rent praktiskt gör givetvis utglesningen av servicenätet att vardagslivet bli besvärligare för de som drabbas – och denna dimension låter sig också mätas relativt oproblematiskt. Men i många byar fungerar utglesningen också som en mer symbolisk indikator, ett tecken på att bygden nu hamnat bland dem som inte längre har någon framtid. Utglesningen får därmed som effekt att hopp förbyts i oro, en effekt som på sikt sannolikt är allvarligare än de vardagliga besvären. Nu är emellertid detta inte fallet i alla bygder som drabbas av serviceindragningar. Här framträder indragningarna visserligen som praktiska olägenheter men kan ge upphov till egna satsningar för att återta det man förlorat (se t ex Gunnarsdotter, 2005).

Utan tvekan är det viktigt att etablera en fast grund av kvantifierade data även när det gäller att bedöma de sociala effekterna av olika insatser. Det gäller då naturligtvis att välja sådana företeelser som låter sig behandlas med statistiska eller andra kvantitativa metoder, men också att förhålla sig analytiskt till de data som presenteras. Ett effektivt bruk av indikatorer kräver således att relevanta uppgifter samlas in fortlöpande under programperioden och man inte enbart förlitar sig på data som redan finns att tillgå.

Att väga samman kvantitativt och kvalitativt – socialt kapital

De kanske enklastefälten att utforma kvantitativa och mätbara indikatorer är sannolikt demografi och sociala institutioner av olika slag (tillgång till vård och omsorg, utbildning, service och kollektivtrafik mm.) samt en analys av utbetalda stöd, företeelser som alla har stor betydelse för möjligheterna att kunna leva bra liv. Men socialt hållbar utveckling omfattar även annat än denna typ av grundläggande förutsättningar. Här ryms även attityder och värderingar, vardagliga och lokaliserade praktiker och relationer till samhället i övrigt. Centralt står här överväganden kring tillit mellan människor och förtroende för samhällsapparaten i stort. Att i mer eller mindre organiserade former regelbundet träffa sina likar (och även "olika") ökar genomskinligheten i de många olika relationer, som präglar samhället (Holmberg & Rothstein, 2016). Med detta ökas kunskaperna om vad andra medlemmar av samhället faktiskt gör och därmed i sin tur förutsägbarheten i det sociala handlandet. Ett starkt inslag av ömsesidighet innebär att man litar på att andra människor i samhället också kommer att följa reglerna. Den tillit och de nätverk som skapar den utgör vad Putnam kallar ett socialt kapital, som hävdas vara en viktig förutsättning för att en institutionell demokrati ska kunna fungera.

Det sociala kapitalet definieras som "[...] features of social organization, such as trust, norms, and networks, that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated action" (Putnam, 1994: 167). Det sociala kapitalet uppstår just genom att människor samverkar och genererar tillit och är det som får samhällen att fungera relativt friktionsfritt. Putnams relativt enkla modell av det sociala kapitalet har emellertid utsatts för en ganska omfattande kritik, bl.a. av Rothstein (2003). Rothstein fokuserar i sin diskussion av begreppet socialt kapital på just tilliten och förtroendet på individuell respektive kollektiv nivå. Därmed görs en åtskillnad mellan det som kan uppfattas som drivkrafter i konstituerandet av en bestämd social form – dvs. att människor känner tillit till varandra och förtroende för samhällsinstitutionerna – från de konsekvenser av detta som kan observeras och som ska förklaras.

Den amerikanske socialpsykologen Eric Uslaner (1999) opererar med två kategorier av tillit; partikulär respektive generell. Människor och samhällen som präglas av en generell tillit lever utifrån en moralisk norm om att man bör lita på andra människor i allmänhet. I dessa samhällen finns en tillit till att man också kan påverka sin egen situation. Den partikulära tilliten, å andra sidan, kännetecknas av att man bara har förtroende för en snäv krets, t ex familj, släkt och/eller by. Människor och samhällen som präglas av partikulär tillit har liten tro på sin förmåga att påverka sina liv och misstror de flesta av samhällets institutioner. De sociala effekterna av tillitsfulla lokala relationer kan således bli vitt skilda, beroende på vilken typ av förtroende det rör sig om.

Ett problem som aktualiserats exempelvis vid empiriska studier av socialt kapital är risken att man förväxlar förmågan att skapa utvecklingsresurser med hur dessa resurser kan mätas i kvantitativa termer (Portes, 1998). Denna förväxling är en grundläggande problematik vad gäller formuleringen av indikatorer som ju syftar både till att utvärdera

effekterna och till att styra inriktningen av politiska insatser. Förväxlingen kan leda till en rundgång där de mätbara indikatorerna i sig ses som mål för utveckling, samtidigt som bakomliggande förhållanden med större betydelse försummas.

Om vi betraktar begrepp som omsorg, hopp och tillit som centrala för förståelsen av ett bestämt (lokal)samhälle behöver vi dock komma betydligt närmare de relationer som faktiskt utspelas mellan människor än vad aggregerade data kan ge oss. Till detta kommer att denna ingång till den socialt hållbara utvecklingens problematik tydligt pekar mot det ganska självklara men ofta förbisedda faktum att socialt hållbar utveckling bara i undantagsfall åstadkoms av någon isolerad insats. I stället rör vi oss med en levd verklighet där många olika influenser verkar samtidigt och inte sällan i motstridande riktningar. På så sätt kan en kvalitativ analys av ett samhälles sociala uthållighet också utgöra en prisma som ger oss en helhetsbild av landsbygdens sociala villkor.

2 Landsbygdspolitiken

EU-länderna har en gemensam politik för landsbygdsutveckling vilken har fastställts i *Rådets förordning* (EG) nr 1698/2005. Med utgångspunkt i EU:s strategiska riktlinjer utarbetas nationella program för landsbygdsutveckling (Europeiska kommissionens hemsida, 2008-05-20). Den nationella landsbygdsutvecklingen genomförs i enlighet med Landsbygdsprogram för Sverige (Regeringskansliet, 2007). Vidare anger regeringen att ”målet för landsbygdspolitiken är en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden” (Regeringens hemsida, 2008-04-25).

Landsbygdsprogrammet avser landsbygd och lantbruk

Åtgärder inom Landsbygdsprogrammet (Landsbygdsprogram för Sverige år 2007–2013) indelas enligt fyra tematiska axlar (se figur 1). Axel 1 rör ekonomi och företagande och syftar till ”att stärka konkurrens och utvecklingskraften hos företagen inom jord- och skogsbruk, rennäring, livsmedelsproduktion och förädling på grundval av ett hållbart naturresursutnyttjande”. Axel 2 omfattar åtgärder som bevarar och utvecklar landskapet som helhet. Här inkluderas omställning till miljöanpassat jordbruk, men även landskapet som resurs för rekreation, tillväxt, boende och bärare av natur- och kulturarv. Axel 3 är inriktad mot åtgärder som syftar till att främja en ökad diversifiering av landsbygdens näringsliv, i syfte att främja sysselsättning, högre livskvalitet för dem som bor på landsbygden. Attraktiva miljöer för boende och rekreation samt lokalt samarbete kring service och infrastruktur är exempel på prioriterade områden. Axel 4 syftar till att främja lokal förankring, inflytande och samarbete vid genomförande av Landsbygdsprogrammet. Arbetet bygger på Leader-metoden som innebär att näringslivet, den ideella sektorn och den offentliga sektorn gemensamt ska bedriva lokalt utvecklingsarbete. Leader-metoden kommer att tillämpas främst inom axel 3, men även 1 och 2. Av Landsbygdsprogrammets totala budget utgår ca 15% av medlen till axel 1, minst 73% till axel 2 och ca 12% till axel 3.

I Landsbygdsprogrammet finns en tyngdpunkt inom lantbruk. Därför kommer fokus i denna studie att parallellt omfatta lantbrukets villkor och landsbygd i generell bemärkelse.

Landsbygdsprogrammet innehåller även inbyggd (ekonomisk) prioritering av de ekologiska och ekonomiska aspekterna av hållbar utveckling, vilket är en avspeglning av den europeiska jordbrukspolitiken mål och strategier (se Europeiska gemenskaperna 2006).

Figur 1. Landsbygdsutvecklingens uppdelning på fyra axlar (Europeiska gemenskaperna, 2006).²

Indikatorer för sociala aspekter i EU:s landsbygds politik

Stora delar av den svenska landsbygdspolitiken och åtgärder för landsbygdsutveckling fastställs i EU-förordningar, främst *Rådets förordning* (EG) nr 1698/2005. Till förordningen hör även beslut om gemenskapens strategiska riktlinjer för landsbygdsutvecklingen (*Rådets beslut* 2006/144/EG). För att följa upp insatserna för landsbygdspolitiken har EU fastställt en uppsättning gemensamma indikatorer för utgångsläge, utfall, resultat och målpuppfyllelse (*Kommissionens förordning* (EG) nr 1974/2006, bilaga VIII). I *Handbok för en gemensam övervaknings- och utvärderingsram* finns en utförlig vägledning för användning av indikatorer vid uppföljning av de nationella landsbygdsutvecklingsprogrammen (Generaldirektoratet för jordbruk och landsbygdsutveckling, 2006 och Europeiska kommissionen, 2006). De EU-gemensamma indikatorer som är relaterade till axel 3 och axel 4 presenteras i tabell 1 (*Kommissionens förordning* (EG) nr 1974/2006, bilaga VIII).

² Källa: Europeiska gemenskaperna, 2006. *EU:s politik för landsbygdsutveckling 2007-2013. Fact sheet.* Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer, Luxemburg. ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2007/sv_2007.pdf [2008-06-09].

Tabell 1. EU-gemensamma indikatorer relaterade till Landsbygdsprogrammets axel 3 och 4.

UTGÅNGSINDIKATORER RELATERADE TILL MÅL	UTGÅNGSINDIKATORER RELATERADE TILL SAMMANHANG	GEMENSAMMA INDIKATORER FÖR UTFALL		GEMENSAMMA INDIKATORER FÖR RESULTAT
		ÅTGÄRD	INDIKATOR	
Jordbrukare med annan vinstgivande sysselsättning	Befolkningstäthet	Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk	- Antal stödmottagare - Total investeringsvolym	Ökning av bruttovärdet för annan mark än jordbruksmark som tillförts företag som fått stöd
Utveckling av sysselsättningen på annan mark än jordbruksmark	Åldersstruktur	Etablering och utveckling av företag	- Antal mikroföretag som fått stöd/har etablerats	Bruttoantalet tillskapade arbetstillfällen
Ekonomisk utveckling på annan mark än jordbruksmark	Ekonomisk struktur	Främjande av turistverksamhet	- Antal nya turistverksamheter som fått stöd - Total investeringsvolym	Ökning av antalet turister
Utveckling av egenföretagande	Sysselsättningsstruktur	Grundläggande tjänster för ekonomin och befolkningen på landsbygden	- Antal insatser som fått stöd - Total investeringsvolym	Befolkning i landsbygdsområden som fått förbättrad service
Infrastruktur för turism på landsbygden	Långtidsarbetslöshet	Förnyelse och utveckling av byarna	- Antal byar där verksamhet ägt rum - Total investeringsvolym	Ökning av internetförekomst i landsbygdsområden
Internet-användning på landsbygden	Deltagande i utbildning	Bevarande och uppgradering av natur- och kulturarvet på landsbygden	- Antal landsbygdsinsatser som fått stöd - Total investeringsvolym	Antal deltagare som framgångsrikt har fullföljt en utbildningsaktivitet
Utveckling av tjänstesektorn	Infrastruktur för Internet	Utbildning och information	- Antal deltagande ekonomiska aktörer i aktiviteter som fått stöd - Antal utbildningsdagar för deltagarna	
Nettomigration		Kompetensutvecklings- och informationsinsatser för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier	- Antal kompetens- och informationsinsatser - Antal deltagare i insatserna - Antal offentlig-privata partnerskap som fått stöd	
Livslångt lärande på landsbygden		Genomförande av lokala utvecklingsstrategier för åtgärder inom -axel 1 -axel 2 -axel 3	- Antal lokala aktionsgrupper (LAG) - Total storlek på LAG-området (km ²) - Total befolkning i LAG-området - Antal projekt som finansierats av LAG - Antal stödmottagare	
Utveckling av lokala aktionsgrupper (Leader-axeln)		Genomförande av samarbetsprojekt Driva på den lokala aktionsgruppen, satsa på kompetensutvecklings- och informationsinsatser i området såsom avses i artikel 59	- Antal samarbetsprojekt - Antal samarbetande LAG - Antal insatser som fått stöd	

Indikatorer för sociala aspekter i Landsbygdsprogram för Sverige 2007–2013

Det svenska Landsbygdsprogrammet (Regeringskansliet, 2007) innehåller alltså ovan nämnda EU-gemensamma indikatorer som mått på framgången med genomförda insatser, kompletterade med indikatorer särskilt utvalda för svenska förhållanden (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål). Till varje delområde inom respektive axel hör några indikatorer.

Axel 3

De axlar som främst syftar till att stötta sociala aspekter av hållbar utveckling på landsbygden är axel 3 och 4. Axel 3 rymmer två mål. Det första målet är differentiering av jordbruksföretag vilket har en tyngdpunkt på ekonomiska aspekter av småföretagande på landsbygden, men behandlar inte de sociala hållbarhetsaspekterna explicit. Det andra målet för axel 3 är förbättrad livskvalitet på landsbygden, vilket inrymmer följande fem stödformer:

1. Grundläggande tjänster för ekonomin och befolkningen på landsbygden
2. Förnyelse och utveckling i byarna
3. Bevarande och uppgradering av natur- och kulturarvet på landsbygden
4. Åtgärder i form av utbildning och information
5. Kompetens- och informationsinsatser för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier

Stöd 1. Grundläggande tjänster för ekonomin och befolkningen på landsbygden

Tillgänglighet till service är av stor vikt (t ex livsmedelsbutik, post, bank, apotek, drivmedel, systembolag), men även utbud av kultur och fritidsaktiviteter för ungdomar, vilket är en faktor som påverkar utflyttningen av ungdomar från landsbygden. Tabell 2–9 visar vilka befintliga indikatorer som används för uppföljning av mål i Landsbygdsprogrammet.

Tabell 2. Mål och indikatorer för stöd 1 (axel 3).

MÅL FÖR STÖD 1 INOM AXEL 3	TYP AV INDIKATOR ³	INDIKATOR
Bibehållet eller ökat antal landsbygdsbor.	Omfattning	Antal aktiviteter som fått stöd
		Totala investeringsvolymen
Förbättrad tillgång till lokal service för konsumenter och företagare.	Resultat	Befolkning på landsbygden som gynnas av förbättrad service
		Ökad tillgång till bredband på landsbygden
Fler byar med bredbandsanslutning	Effekt	Ökning av nettoförädlingsvärdet
		Ökning av antal årsverken
	Effekt (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)	Antalet landsbygdsbor 2013

³ Läs mer om indikatorerna i Jordbruksverket, 2007.

Stöd 2. Förnyelse och utveckling i byarna

Lokalt engagemang behövs för att utveckla byars lokala förutsättningar. Åtgärder inom målet syftar till att stimulera verksamhet som förbättrar levnadsvillkoren för medborgarna, förutsättningarna för företagande och bosättning. Detta kan ske genom att man skapar förutsättningar för inflyttning, etablering av företag, servicelösningar och utbud av kultur och fritidsaktiviteter. Mål och indikatorer för detta stöd finns i tabell 3.

Tabell 3. Mål och indikatorer för stöd 2 (axel 3).

MÅL FÖR STÖD 2 INOM AXEL 3	TYP AV INDIKATOR	INDIKATOR	
En landsbygdsstruktur som bidrar till en hållbar samhällsutveckling, t ex ett bibehållet eller ökat antal boende i bygden och ett ökat antal nya företag på landsbygden.	Omfattning	Antal byar/lokalgrupper som genomfört verksamhet Totala investeringsvolymen	
	Resultat	Befolkning på landsbygden som gynnas av förbättrad service Ökad tillgång till bredband på landsbygden	
	Effekt	Ökning av nettoförädlingsvärdet Ökning av antal årsverken	
	Effekt (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)		Antalet landsbygdsbor 2013
			Ökning av antalet företag med nya produkter och tjänster

Stöd 3. Bevarande och uppgradering av natur- och kulturarvet på landsbygden

Att bevara natur- och kulturvärden är ofta av stor vikt för att bevara ett områdes attraktivitet, dess lokala identitet, boendekvaliteter och förutsättningar för turism. Lokalt initierade projekt leder ofta till ökat socialt engagemang, nya företag och stärkt befolkningsutveckling. Mål och indikatorer för detta stöd finns i tabell 4.

Tabell 4. Mål och indikatorer för stöd 3 (axel 3).

MÅL FÖR STÖD 3 INOM AXEL 3	TYP AV INDIKATOR	INDIKATOR	
Att restaurera, underhålla och utveckla det lokala natur- och kulturlandskapet, t ex genom att etablera nya kommersiella, sociala eller kulturella användningsområden för gamla byggnader.	Omfattning	Antal aktiviteter som fått stöd Totala investeringsvolymen	
	Resultat	Befolkning på landsbygden som gynnas av förbättrad service	
	Effekt	Ökning av nettoförädlingsvärdet Ökning av antal årsverken	
	Effekt (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)		Antal restaurerade byggnader

Stöd 4. Åtgärder i form av utbildning och information

En viktig åtgärd för att åstadkomma social och ekonomisk utveckling är att genom information och utbildning påverka människors förmåga och attityder. Insatser som leder till utökade kontakter och överföring av kunskaper är viktiga för att uppnå målen inom axel 3. Mål och indikatorer för detta stöd finns i tabell 5.

Tabell 5. Mål och indikatorer för stöd 4 (axel 3).

MÅL FÖR STÖD 4 INOM AXEL 3	TYP AV INDIKATOR	INDIKATOR
Ökat kunskapsinnehåll, företagarförmåga och innovationsförmåga i landsbygdens näringsliv.	Omfattning	Antal ekonomiska aktörer som deltagit i stödda aktiviteter Antal deltagardagar
	Resultat	Antal deltagare som fullföljt utbildningar
	Effekt	
	Effekt (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)	

Stöd 5. Kompetens- och informationsinsatser för förberedelse och genomförande av lokala utvecklingsstrategier

En viktig del i Leadermetodikerna är att mobilisera och etablera samverkan genom brett sammansatta partnerskap inom ett lokalt landsbygdsområde. Därefter ska en lokal utvecklingsstrategi utarbetas för området. Riktade kompetensutvecklings- och informationsinsatser är viktiga, bland annat för att ett underifrånperspektiv ska kunna säkerställas. Mål och indikatorer för detta stöd finns i tabell 6.

Tabell 6. Mål och indikatorer för stöd 5 (axel 3).

MÅL FÖR STÖD 5 INOM AXEL 3	TYP AV INDIKATOR	INDIKATOR
Att främja bildandet av LAG-grupper och avgränsning av Leaderområden.	Omfattning	Antal kompetensutvecklings- och animationsaktiviteter Antal deltagare i aktiviteter Antal offentlig-privata partnerskap som fått stöd
	Resultat	Antal deltagare i fullföljda insatser
	Effekt	
	Resultat (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)	Antal bildade LAG-grupper

Axel 4

Axel 4 är en tvärgående axel som inkluderar de åtgärder inom axel 1-3 som genomförs enligt Leadermetoden. Tre stödformer finns inom axel 4:

1. Genomförande av lokala utvecklingsstrategier
2. Samarbete
3. Driftskostnader för LAG-grupperna samt informations- och animationsinsatser.

Stöd 1. Genomförande av lokala utvecklingsstrategier.

Syftet med stöden under Leaderaxeln är att genomföra lokala utvecklingsstrategier så att målen för en eller flera av de tre andra axlarna kan uppnås genom insatser under respektive axel eller axelövergripande. Mål och indikatorer för detta stöd finns i tabell 7.

Tabell 7. Mål och indikatorer för stöd 1 (axel 4).

MÅL FÖR STÖD 1 INOM AXEL 4	TYP AV INDIKATOR	INDIKATOR
Samverkansprojekt eller horisontella projekt som bidrar till att uppfylla de mål som ställts upp för axel 1-3	Omfattning	Antal LAG-grupper Storlek på Leaderområden
	Resultat	Antal projekt finansierade av LAG Tillkommande arbetstillfällen
	Effekt	Antal deltagare som fullföljt utbildningar per år Årlig ökning av nettoförädlingsvärdet Ökat antal årsverken per år
	Resultat (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)	

Stöd 2. Samarbete

Samarbete mellan LAG-grupper eller mellan LAG-grupper och andra partnerskap inom landet och från andra länder ger erfarenheter som kan bidra till bättre metoder och idéer för utveckling. Mål och indikatorer för detta stöd finns i tabell 8.

Tabell 8. Mål och indikatorer för stöd 2 (axel 4).

MÅL FÖR STÖD 2 INOM AXEL 4	TYP AV INDIKATOR	INDIKATOR
Samtliga LAG-grupper deltar i samarbetsprojekt	Omfattning	Antal stödda projekt Antal LAG-grupper som deltar i samarbete
	Resultat	Antal nya arbetstillfällen
	Effekt	Ökat antal årsverken per år
	Resultat (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)	

Stöd 3. Driftskostnader för LAG-grupperna samt informations- och animationsinsatser

Stöd till kompetensutvecklings- och animeringsinsatser för att administrera genomförande av lokal utvecklingsstrategi och samverkansprojekt. Mål och indikatorer för detta stöd finns i tabell 9.

Tabell 9. Mål och indikatorer för stöd 3 (axel 4).

MÅL FÖR STÖD 3 INOM AXEL 4	TYP AV INDIKATOR	INDIKATOR
Hög måloppfyllelse för den lokala utvecklingsstrategin och samarbetsprojekt	Omfattning	Antal informations- och animationsinsatser Antal deltagare i olika aktiviteter
	Resultat	Antal insatser för vilka uppställda mål har nåtts
	Effekt	
	Resultat (programspecifika indikatorer och kvantifierade mål)	

Socialt hållbar utveckling på landsbygden

Landsbygdskommitténs huvudbetänkande om en strategi för en samlad landsbygdspolitik har ett stort inslag av sociala faktorer och bygger på följande fem kärnområden (SOU, 2006:101):

- Lokalt perspektiv på demokrati, ansvar och roller
- Landsbygdens företagande och arbetsmarknad
- Landskapets förändring – de areella näringarna, naturen och den kulturella miljön
- Utmaningarna för en fungerande vardag – livsvillkoren på landsbygden
- Kompetens, lärande och forskning.

Befolkningsunderlag, små lokala arbetsmarknader, tillgänglighet och livsmiljö är de fyra aspekter av hållbar landsbygdsutveckling utifrån vilka Glesbygdsverket utgår (Glesbygdsverket, 2006).

Jordbruksverket har analyserat sambanden mellan ekologiska, ekonomiska och sociala mål på landsbygden och kom bland annat fram till att utvecklingen inom de tre dimensionerna spontant förstärker varandra i landsbygdsområden nära expansiva tätorter samt där jordbruket har goda förutsättningar, men att detta samband saknas i områden där jordbruket är på tillbakagång. De sociala mål som nämns i detta sammanhang är hämtade från Sveriges strategi för hållbar utveckling och anpassade till vad som är av störst relevans för landsbygden (Jordbruksverket, 2005b).

- Jämlikhet
- Demokrati
- Hälsa
- Tillgång till service
- Kulturell identitet
- Sociala skyddsnet.

En metod för indikatoranalys samt exempel på några indikatorer med relevans för socialt hållbar utveckling på landsbygden återfinns i Riksantikvarieämbetets rapport om indikatorer för levande kust och skärgård. Permanentboende, genomsnittligt taxeringsvärde och antal samfälligheter är några exempel. I rapporten listas även avförda variabler med motiveringar (Moström *et al.*, 2004).

Statistik över hållbarheten i svenskt jordbruk har tagits fram med tyngdpunkt på miljödata men redovisningen inkluderar även uppgifter om jordbrukets sociala och ekonomiska dimensioner (Statistiska centralbyrån *et al.*, 2007). För den socialt hållbara utvecklingen betonas relationernas betydelse. Nära relationer såväl som relationer till samhället och relationer till naturresurserna bygger upp lantbrukarens sociala verklighet. Hot mot lantbruket utgörs av administrativa bördor och brist på politisk delaktighet och uppskattning, olycksrisker i arbetet, stress och ohälsa. Andra indikatorer på socialt hållbar utveckling i jordbruket är jämställdhet, utbildning,

föreningsaktiviteter och samverkan, integration, samt stolta och nöjda lantbrukare (Nordström Källström, 2007). För att få en ”levande landsbygd” behöver landsbygden lokalt generera inkomster och sysselsättning. Diversifiering av inkomstkällor ger större försörjningsmöjligheter på landsbygden. Indikatorer för att följa upp detta innefattar statistik på antal sysselsatta inom olika grenar, sysselsättningsgrad, nedläggningsgrad, samt lantbruksföretagens olika verksamheter (Westin, 2007).

En central näring för landsbygden är skogsindustrin. Skogsindustrierna⁴ arbetar med tre nyckeltal för att följa upp sitt sociala ansvar. Arbetsgivarna och de fackliga organisationerna sätter upp gemensamma sociala mål att uppnå för att minska och olycksfall i arbetet (Skogsindustrierna, 2005; Skogsindustriernas hemsida, 2008-06-11).

IISD⁵ tog år 2005 fram indikatorer för socialt hållbar utveckling inom Kanadas lantbruks- och livsmedelsindustrisektor (Roy, pers. medd. 2008). Huvudkategorierna var⁶:

Utbildning och lärande	(Education, Learning, Training, Skills development)
Jämlikhet och deltagande i beslutsfattande	(Equity, Participation in decision-making)
Governance	(Governance)
Hemlöshet	(Homelessness)
Hälsa	(Human health)
Säkerhet och konflikthantering	(Human security, humanitarian assistance during disasters and conflicts)
Stöd till internationell utveckling	(International Development, support for developing countries and countries in transition)
Förvärsarbete och sysselsättning	(Labour and employment)

Den mesta forskningen om folkhälsa och social utsatthet utgår ofta från ett urbant perspektiv. I England finns dock exempel på indikatorer för social utsatthet som utgår ifrån rural miljö. Rurala indikatorer som återfinns i detta sammanhang är tillgång till arbete, kvaliteten på arbetet, tillgång till bostäder och möjligheten att betala dessa, kvaliteten på bostaden, låga inkomster, tillgång till service och fysisk isolering (Melinder & Schaerström (red.), 2005).

När underlaget för sociala hållbarhetsindikatorer på landsbygden är tunt kan man i viss utsträckning dra nytta av arbete med sociala indikatorer som gjorts inom andra sektorer. Men kriterier för t ex social utsatthet är endast i vissa avseenden överförbara från urban till rural kontext. Det finns centrala aspekter på landsbygden som inte beaktas i de indikatorer som utgår ifrån ett urbant perspektiv (Hodge *et al.*, 2000). Hodge *et al.* ger också förslag på sådana ”buntar” av indikatorer.

4 Skogsindustrierna är massa-, pappers- samt den trämekaniska industrins bransch- och arbetsgivarorganisation.

5 International Institute for Sustainable Development

6 Egen översättning från engelska. Termen ”governance” skulle möjligen kunna översättas med ”statlig styrning” men det är osäkert om det fullt återspeglar begreppets innebörd.

3 Indikatorer som används för att följa upp sociala aspekter inom det nationella hållbarhetsarbetet

Denna litteraturöversikt visar att det finns ett utbrett arbete med indikatorer och närbesläktade kvantitativa redskap för att följa upp och utvärdera socialt hållbar utveckling inom olika sektorer i samhället. Dock saknas heltäckande metoder för att utvärdera socialt hållbar utveckling på landsbygden. Därför har vi utökat kartläggningen till att omfatta exempel från olika delar av samhället där man arbetar med sociala indikatorer som kan ha relevans för landsbygden. Huruvida indikatorerna är överförbara till en rural kontext behandlas i diskussionsavsnittet.

En svensk strategi för hållbar utveckling

Sveriges övergripande strategi för hållbar utveckling ska integreras i alla politikområden och inbegripa ekonomiska, sociala och miljömässiga dimensioner av hållbar utveckling (Regeringens skrivelse, 2003/04:129). De sociala aspekter som framställs som centrala för hållbarhetsarbetet är folkhälsa, social sammanhållning, delaktighet, integration och mångfald, jämställdhet, barn och ungdomars utveckling och delaktighet, trygghet från brott, kultur, sysselsättning och livslångt lärande, samt utbildning. Den ursprungliga nationella strategin för hållbar utveckling från 2002 (Regeringens skrivelse, 2001/02:172) vidareutvecklades 2003/2004 (Regeringens skrivelse, 2003/04:129) och ytterligare 2005/2006 (Regeringens skrivelse, 2005/06:126). I den nya strategin identifieras ett antal utmaningar och möjligheter inom fyra strategiska huvudteman (se tabell 10). Sociala dimensioner är integrerade med ekonomiska och ekologiska.

Tabell 10. Utmaningar och målsättningar enligt Sveriges strategi för hållbar utveckling (Regeringens skrivelse, 2005/06:126).

STRATEGISK UTMANING HUVUDTEMA	INNEBÖRD	UNDERKATEGORI	MÅL
Bygga samhället hållbart	Att vidareutveckla goda levnadsvillkor genom fysisk planering, regional utveckling, infrastruktursatsningar samt utveckling av boende- och stadsmiljöer	<ul style="list-style-type: none"> – Ett samhällsbyggande som beaktar lokala och regionala förutsättningar – Kommunikationer och infrastruktur – En god boende- och stadsmiljö 	<p>Regeringens mål för att bygga samhället hållbart är:</p> <ul style="list-style-type: none"> – att främja hållbar utveckling utifrån lokala och regionala förutsättningar; – levande och trygga stadsmiljöer och stadskärnor lätt tillgängliga för alla; – en god boendemiljö där människor känner delaktighet; – att bryta social, ekonomisk och diskriminerande segregation i storstadsregionerna; – att förverkliga rätten till bostad för alla utan diskriminerande åtskillnad.
Stimulera en god hälsa på lika villkor	Att skapa förutsättningar för en god hälsa för alla oavsett kön, etnisk tillhörighet, social eller kulturell bakgrund, sexuell läggning, ålder eller funktionshinder	<ul style="list-style-type: none"> – Folkhälsa – Hälsan i arbetslivet – Uppväxtvillkor – Livsstilar: fysisk aktivitet, friluftsliv, alkoholkonsumtion och rökning – Smittsamma sjukdomar, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, hiv/aids och våld som globala utmaningar 	<p>Regeringens mål för att stimulera en god hälsa på lika villkor är:</p> <ul style="list-style-type: none"> – att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för alla människor.
Möta den demografiska utmaningen	Att vidta åtgärder inom ett flertal politikområden för att klara den demografiska utmaningen i dess ekonomiska och sociala dimensioner	<ul style="list-style-type: none"> – Sysselsättning – Offentliga finanser – Socialförsäkringar – Barn- respektive ungdomspolitik – Familjepolitik och jämställdhetspolitik – Äldrepolitik – Internationellt 	<p>Regeringens mål för att möta den demografiska utmaningen är:</p> <ul style="list-style-type: none"> – att Sverige skall klara av den demografiska utmaningen i dess ekonomiska och sociala dimensioner.
Främja en hållbar tillväxt	Att tillväxten drivs av dynamiska marknader, en stark välfärdspolitik och en progressiv miljöpolitik	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomisk tillväxt och välfärd Avfall och kemikalieanvändning Energi Innovation och förnyelse Realisera hållbarhetsrelaterade affärsmöjligheter Handel och internationell verksamhet 	<p>Regeringens mål för att främja en hållbar tillväxt är:</p> <ul style="list-style-type: none"> – att sambandet mellan ekonomisk tillväxt och miljöförstöring skall brytas samtidigt som medborgarnas välfärd och sammanhållning skall främjas; – att Sverige skall vara ett ledande land i utvecklingen av nya lösningar som bidrar till hållbar utveckling och som resulterar i kommersialisering av kunskap och idéer, liksom i etablering av nya företag; – att Sverige skall skapa förutsättningar för att bryta beroendet av fossila bränslen till 2020; – att utvecklingsländernas intressen och fattiga individers och gruppers intressen i dessa länder skall tas tillvara så att alla kan tillgodogöra sig de möjligheter världshandeln erbjuder.

De strategiska frågeställningarna återkommer, om än annorlunda uppställda, i Sveriges rapport för genomförandet av EU:s strategi för hållbar utveckling (Miljödepartementet, 2007). Här presenteras två breda huvudkategorier som avser sociala dimensionen (se tabell 11). Bland de övergripande frågorna återfinns även utbildning. Landsbygdsprogrammet finns också omnämnt, under avsnittet Bevarande och förvaltning av naturresurser, men rymmer i detta sammanhang inga sociala aspekter. I rapporten anges indikatorer som ett av de centrala verktygen i arbetet med hållbar utveckling (Miljödepartementet, 2007).

Tabell 11. Strategiska frågeställningar enligt EU:s strategi för hållbar utveckling.

FOLKHÄLSA	SOCIAL INTEGRATION, DEMOGRAFI OCH MIGRATION
Pandemi	Fattigdom och social utestängning
Narkotika	Den åldrande befolkningen
Kost och fysisk aktivitet	Den demografiska utmaningen
Alkohol	Sysselsättning
Psykisk hälsa	Hälsa i arbetslivet
HIV/AIDS	
Barns miljö och uppväxt	
Kemikalier	
Djurhälsa	
Livsmedelskontroll	

Indikatorer för hållbar utveckling

Med utgångspunkt i dessa strategiska utmaningar har en uppsättning på 87 indikatorer för hållbar utveckling tagits fram i samarbete med Statistiska Centralbyrån (SCB). Tolv av dessa utgör huvudindikatorer som ska ge en översiktlig lägesbild, utan att för den delen göra anspråk på att fullt ut spegla om Sveriges utveckling är hållbar eller inte (Regeringens skrivelse, 2005/06:126). Hela uppsättningen indikatorer återfinns i bilaga 1 och beskrivs utförligt av SCB (se SCB, 2006). Urvalsdokument för de sociala indikatorerna har i första hand varit SCB:s indikatorer om levnadsförhållanden (ULF-undersökningarna⁷). Följande huvudindikatorer representerar olika sidor av den sociala dimensionen av hållbar utveckling: medellivslängd, våld, sysselsättningsgrad, ekonomisk utsatthet och demografisk försörjningsbörda (SCB, 2006).

Svensk social rapportering utgår ofta ifrån nio välfärdsområden, som ungefärligt sammanfaller med de områden som belyses i SCB:s ULF-undersökningar: Hälsa, sysselsättning, utbildning, ekonomi, sociala relationer, boendeförhållanden, trygghet, fritid och politiska resurser. I tabell 12 presenteras de indikatorer som enligt Social rapport 2006 anges som mått på de sju mest prioriterade välfärdsproblemen (Socialstyrelsen, 2006).

⁷ SCB genomför sedan 1975 årligen en undersökning av levnadsförhållanden (ULF-undersökningen) där sociala relationer, arbetsliv, hälsa och omsorg, samt fysisk miljö är centrala delar (SCB:s hemsida, 2008-04-25).

Tabell 12. Indikatorer för de sju mest angelägna välfärdsproblemen enligt Socialstyrelsen.

VÄLFÄRDSOMRÅDE	VÄLFÄRDSPROBLEM	INDIKATOR
Sysselsättning	Arbetslöshet	Arbetslös förra veckan
Ekonomiska resurser	Brist på kontantmarginal	Kan ej skaffa en summa pengar inom en vecka
Hälsa	Ohälsa	Sjukdomar och symtom avseende värk, mage, cirkulation och psykiska tillstånd
Politiska resurser	Bristande medborgarkompetens	Kan inte själv och känner ingen som kan överklaga myndighetsbeslut skriftligt
Sociala relationer	Bristande socialt nätverk	Begränsat umgänge med släkt och vänner
Boende	Ej egen bostad	Varken äger en bostad eller har ett förstahandskontrakt
Trygghet	Bristande personlig trygghet	Utsatt för våld eller hot om våld

SCB:s lista på hållbarhetsindikatorer utgörs delvis av sociala indikatorer. I tabell 13 presenteras ett urval av dessa.

Tabell 13. Ett urval av SCB:s hållbarhetsindikatorer med relevans för social hållbarhet.

EKONOMISK UTVECKLING	SOCIAL SAMMANHÅLLNING	MILJÖ OCH KLIMAT
Sysselsättningsgrad, diagram	Ekonomisk utsatthet, diagram	Funktionshindrade, sysselsättning
Sysselsättningsgrad, länskarta	Ekonomisk utsatthet, länskarta	Sjukfrånvaro
Reallöner	Demografisk försörjningsbörda, diagram	Fertilitet
Arbetslöshet, diagram	Demografisk försörjningsbörda, länskarta	Föräldraledighet
Arbetslöshet, länskarta	Inkomstfördelning	Jämställdhet, löner
Arbetstimmar per person	Ekonomiskt utsatta barn	Jämställdhet, chefer
FoU, diagram	Ekonomisk kris	Valdeltagande, diagram
FoU, länskarta	Utrikes födda i ekonomisk kris	Valdeltagande, karta
Forskning	Regional befolkningsförändring	Utrikes födda, valdeltagande
Innovationer	Långtidsarbetslöshet	Förtroende för medier
Humankapital, diagram	Ungdomsarbetslöshet	Trygghet i skolan
Humankapital, länskarta	Utrikes födda, sysselsättning	Grundkrav i skolan
Vidareutbildning		Trångboddhet
Företagsklimat, diagram		Ensamhet
Företagsklimat, länskarta		Kulturkonsumtion
		Dator och bredband

EU:s statistikbyrå Eurostat har utvecklat indikatorer för hållbar utveckling, där även sociala aspekter ingår uppdelat på följande huvudkategorier⁸ (Europeiska kommissionen, 2005a och 2005b):

- Fattigdom och social exkludering
- Ett åldrande samhälle
- Folkhälsa
- Bra ”governance”

Den fullständiga indikatorlistan redovisas i bilaga II. En omfattande sammanställning av internationella uppsättningar av hållbarhetsindikatorer gjordes år 2002 av Naturvårdsverket med referenser till indikatoruppsättningar som även inkluderar sociala aspekter (Naturvårdsverket, 2002).

⁸ Egen översättning från engelska. Termen ”governance” skulle möjligen kunna översättas med ”statlig styrning” men det är osäkert om det fullt återspeglar begreppets innebörd.

4 Internationellt arbete med sociala indikatorer

Sociala indikatorer har i olika sammanhang utvecklats av ett flertal internationella organ (DESA, 2007; OECD, 2006; OECD:s hemsida, 2008-04-28; WHO:s hemsida, 2008-04-28; UNICEF:s hemsida, 2008-04-28; UNDP, 2007; Världsbankens hemsida, 2008-05-16)⁹ främst med syfte att jämföra utveckling och framsteg mellan olika länder. Social Watch har ett tjugotal indikatorer som exemplifierar detta. Det handlar om bland annat utbildning, datoranvändning, forskning, IT, hälsovård, vatten och sanitet, tuberkulos, HIV/AIDS, barnadödlighet, vaccinationer, kvinnliga ministrar och militära utgifter (Social Watchs hemsida, 2008-05-16).

UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) har i samarbete med flera av ovan nämnda internationella organisationer¹⁰ presenterat en handbok för statistik med avseende på landsbygdsutveckling och lantbrukshushållens inkomst, anpassat för OECD-länder (UNECE *et al.*, 2007). I den omfattande och utförliga handboken diskuteras användning och utveckling av indikatorer, dock har den en viss betoning på ekonomiska variabler.

En lista med indikatorer för landsbygdsutveckling i EU har tagits fram inom initiativet PAIS¹¹, som utöver ekonomiska och demografiska indikatorer, rymmer ett antal sociala variabler¹² (UNECE *et al.*, 2007)¹³. Se tabell 14.

9 Se även Atkinson *et al.*, 2002 och Regeringens skrivelse, 2005/06:126, s. 66.

10 FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations), Eurostat, OECD och Världsbanken.

11 Proposal on agri-environmental indicators.

12 Egen översättning från engelskan.

13 Se även forskning av John Bryden, t ex <http://srdc.msstate.edu/measuring/bryden.pdf>.

Tabell 14. Sociala indikatorer för landsbygdsutveckling inom EU (UNECE *et al.*, 2007).

OMRÅDE	INDIKATOR
Tillgänglighet	tillgänglighet till allmän service
Sysselsättning	andel anställda utanför bygden
	andel lokalt anställda
	andel hög- respektive lågutbildade
	andel deltidsanställda
	andel med korta respektive långsiktiga anställningar
	andel egenföretagare
Inkomst	andel mottagare av socialt understöd
	medelinkomst per capita
	hushållets disponibla inkomst
Boende	antal fritidshus
	huspriser jämfört med nationellt genomsnitt
	skillnad mellan bostadspris och betalningsförmåga
	bostadsaffärer
	omsättning i hyresrättssektorn

Indikatorer för hållbar utveckling har tagits fram inom det nordiska samarbetet (Nordiska ministerrådet, 2004; Nordiska ministerrådet, 2006). Vid revideringen av den nordiska strategin för hållbar utveckling bemödade man sig 2004 om att i högre grad än tidigare ge utrymme för de sociala aspekterna, såsom arbetsmarknads-, arbetsmiljö- och socialpolitik, social trygghet, utbildning, kultur, jämställdhet och hälsofrågor. Som huvudkategorier har man valt den demografiska utvecklingen, folkhälsa samt utbildning. Jämställdhet mellan kvinnor och män är också en central utgångspunkt. Dessutom vill man arbeta med ökat deltagande från allmänheten och stärka engagemanget kring det nordiska samarbetet (Nordiska ministerrådet, 2004). Den sociala dimensionen har tilldelats elva hållbarhetsindikatorer (se tabell 15) i arbetet med att följa upp strategin (Nordiska ministerrådet, 2006). Som sociala nyckelindikatorer har man utöver fertilitet, förväntad medellivslängd och arbetslöshet även valt att arbeta med kvantitativa mått på antal omkomna i trafiken, övervikt och valdeltagande, samt på olika sätt övervaka förutsättningarna för allemansrätten och sameriksdagen (Nordiska ministerrådet, 2006).

Tabell 15. Hållbarhetsindikatorer för sociala aspekter enligt Nordiska ministerrådet.

INDIKATORER FÖR SOCIAL HÅLLBARHET ¹⁴
Fertilitet
Förväntad medellivslängd
BNP per capita korrigerad för köpkraft
Produktivitet (BNP per arbetad timme)
Sociala utgifter som andel av BNP
Utgifter för hälsovård som andel av BNP
Arbetslöshet
Sysselsättningsgraden för 50-66-åringar
Barnfamiljer i ekonomisk fattigdom
Antal registrerade Eco-skolor
Investeringar i forskning och utveckling som andel av BNP

14 Namnet på indikatorerna är egen översättning från engelska.

5 Sociala indikatorer i Sverige – exempel från olika sakområden

Demokrati och delaktighet

Det finns en pågående diskussion om demokratis innebörd, och vilka förutsättningar som finns för att mäta hur demokratin förändras. CEFOS¹⁵ har haft ett regeringsuppdrag att utreda detta och presentera förslag till indikatorer för uppföljning av demokratiutveckling i Sverige. Arbetets utgångspunkt är regeringens proposition Demokrati för det nya seklet (Regeringens proposition, 2001/02:80). CEFOS presenterar en utförlig förteckning över befintliga indikatorer och föreslår kompletterande indikatorer. I tabell 16 visas ett exempel på föreslagna indikatorer inom målområdet ”goda möjligheter att utöva inflytande” (Noreén Bretzer, 2006).

En översiktlig förteckning över regeringens skrivelser om demokrati finns i *Faktablad Demokratipolitik* (Regeringskansliet, 2007b). Mål för det nationella demokratiarbetet finns i regeringens proposition *Demokrati för det nya seklet*, som antogs i april 2002 (Regeringens proposition, 2001/02:80). Här uppgavs ökat valdeltagande, fler som innehar politiska förtroendeuppdrag, fler som deltar i den politiska processen, samt mer jämlika villkor för olika grupper att delta i den politiska processen som prioriterade mål. Målsättningarna följdes upp efter två år i skrivelsen *Demokratipolitik med kvantitativa mått och statistiska redogörelser* (Regeringens skrivelse, 2003/04:110).

15 Centrum för forskning om offentlig sektor vid Göteborgs universitet.

Tabell 16. Denna uppställning visar exempel på indikatorer för inflytande (Noreén Bretzer, 2006).¹⁶

MÅL	KOMPONENT	DEMOKRATIINDIKATOR	STATISTISK KÄLLA (FÖRESLAGEN)	PERIODICITET	FÖRESLAGEN PRIORITET
4.3 Mål 3: Gods möjligheter att utöva inflytande	Medborgarförslag	Hur många medborgarförslag har inkommit per kommun per år?	Kommunenkät/ Kommunundersökning, gm utlysning av uppdrag/ forskningsprojekt	Vartannat/ var tredje år	Medel
		Har det förekommit överklaganden i samband med något eller några medborgarförslag?			
		Har kommunen för sin arbetsordning för fullmäktige inskrivit hur medborgarförslag ska handläggas?	SCB/PSU	En gång vartannat år	Medel
		Har Du någon gång utnyttjat möjligheten att inkomma med ett medborgarförslag till Din kommun?	-"-	-"-	Medel
	Brukarstyrelser	Fortsatt uppföljning av brukarstyrelser i grund-/gymn.skolan	Skolverket/ Skolutvecklings- myndigheten	Årligen	Hög
		Antalet brukarorgan per kommun inom vård, omsorg, individ- & familj samt kultur- & fritidssektorerna	Utlysning av uppdrag/ forskningsprojekt	Vartannat/ var tredje år	Hög
	Samråd och debatt via hemsidor/ internet	Uppföljning av de studier som har gjorts	SCB och/eller utlysning av uppdrag till tidigare utredare eller nya forskare	Vartannat år	Hög

Mellan 1997 och 2000 genomfördes en statlig demokratiutredning, *En uthållig demokrati! Politik för folkstyre på 2000-talet*, som utgjort underlag till demokratipolitiken. I demokratiutredningens betänkande finns inte mycket skrivet om landsbygdsens förutsättningar, men där nämns bland annat att landsbygdsbor oftare än stadsbor tar kontakt med beslutsfattare och är medlemmar i politiska partier, även om valdeltagandet och överklagandet av beslut är lägre i glesbygden. Här berörs också den demokratiska betydelsen av lokala aktionsgrupper (SOU, 2000:1). Dessa slutsatser grundar sig delvis på rapporter från Demokratirådet¹⁷, som gör årliga undersökningar om demokratis villkor ur olika aspekter (SNS:s hemsida, 2008-05-28).

Valdeltagande, partimedlemskap, överklagande av beslut och föreningsengagemang är alltså vanliga indikatorer som används för att mäta demokrati. Dock finns det inte självklart ett samband mellan dessa variabler, vilket man skulle kunna föreställa sig utifrån teorierna om det sociala kapitalets betydelse (Lundåsen, 2004). Sambandet varierar med platsen och beror, enligt Lundåsen, på områdets socioekonomiska nivå; vid en relativt låg socioekonomisk nivå är låg är sambandet enligt denna studie relativt starkt.

I Kommunala basfakta, som är ett statistiskt instrument för uppföljning av de nationella folkhälsomålen, används statistik över valdeltagandet som en indikator för

16 Källa: Noreén Bretzer, Y. 2006. Indikatorer för uppföljning av demokratiutvecklingen i Sverige – en översikt av hur propositionen Demokrati för det nya seklet kan följas upp genom befintliga och nya indikatorer. *CEFOS Rapport 2006:3*. Göteborgs universitet. Göteborg. www.cefos.gu.se/digitalAssets/805/805868_cefosrap2006_03.pdf.

17 Ett forskningsråd inom SNS, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.

att bedöma delaktighet och demokrati i ett område (Statens Folkhälsoinstitut, 2006a). Läs mer om detta i avsnittet om folkhälsa. Delaktighet och inflytande ingår även som målområde i checklistan för Hälsokonsekvensbedömning (HKB) enligt riktlinjer från Statens Folkhälsoinstitut. Indikatorer som används i HKB är valdeltagande, förstagångsväljare, jämställdhet, diskriminering, deltagande i kulturaktiviteter och kulturell verksamhet, socialt deltagande (bred definition), tillgång till emotionellt stöd och praktiskt stöd, andel funktionshindrade som inte behöver använda trappor för att nå sin bostad (Statens Folkhälsoinstituts hemsida, 2008-05-27).

Sverige arbetar, liksom EU:s övriga medlemsländer, med en strategi för social trygghet och social delaktighet. Regeringens prioriterade målsättningar är enligt denna strategi att:

1. främja arbete och utbildning för alla,
2. öka integrationen,
3. motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden,
4. stärka grupper i särskilt utsatta situationer.

Några indikatorer föreslås för att följa upp respektive målsättning (Socialdepartementet, 2007). Dessa målsättningar och indikatorer avser som synes sociala förhållanden i generell bemärkelse och är endast indirekt relaterade till demokratisk delaktighet.

Undersökningar om folkhälsa och social välfärd

Det svenska folkhälsoarbetet syftar till att ”skapa samhällliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen” och utgår ifrån elva fastställda målområden (Regeringens proposition, 2002/03:35; Ågren, 2003) i analogi med det nationella miljömålsarbetet. Propositionen föregicks bl.a. av en offentlig utredning där ett första förslag till hälsomål och indikatorer presenterades (SOU, 2000:91).

De elva folkhälsomålen:

1. Delaktighet och inflytande i samhället.
2. Ekonomisk och social trygghet.
3. Trygga och goda uppväxtvillkor.
4. Ökad hälsa i arbetslivet.
5. Sunda och säkra miljöer och produkter.
6. En mer hälsofrämjande hälso- och sjukvård.
7. Gott skydd mot smittspridning.
8. Trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa.
9. Ökad fysisk aktivitet.
10. Goda matvanor och säkra livsmedel.
11. Minskat bruk av tobak och alkohol, ett samhälle fritt från narkotika och dopning samt minskade skadeverkningar av överdrivet spelande.

Med dessa hälsomål som utgångspunkt har Statens Folkhälsoinstitut haft i uppdrag att utveckla indikatorer för folkhälsa (Regeringens proposition, 2002/03:35). Folkhälsa studeras ofta i termer av ”bestämningsfaktorer” och dessa tillsammans med statistiska data avseende t ex sjukdomsförekomst har utgjort underlag till formuleringen av folkhälsoindikatorer (Ågren, 2003; Hogstedt, 2003). Folkhälsomålen har också omsatts till statistiska indikatorer på kommunal och regional nivå, något Statens Folkhälsoinstitut arbetar med under namnet Kommunala basfakta (Statens Folkhälsoinstitut, 2006a). Indikatorerna i Kommunala basfakta (KBF) har en bred täckning av sociala frågor och är av generell typ, d.v.s. varken utpräglat urbana eller rurala (se Statens folkhälsoinstitut, 2006b). KBF är avsedda att användas t ex när kommuner gör Lokala välfärdsbokslut (Sveriges kommuner och landsting & Statens Folkhälsoinstitut, 2005). Projektet med Lokala välfärdsbokslut drivs av Statens Folkhälsoinstitut i samarbete med Sveriges kommuner och landsting.

Centrala frågeställningar i folkhälsoarbetet handlar om hur hälsa samvarierar med olika socioekonomiska faktorer. Även betydelsen av lokalsamhällets socioekonomiska kontext har studerats samt hur hälsan påverkas av deltagande och inflytande i samhället (Lundgren, 2003; Liljeberg, 2005).

Sedan 1985 presenterar Socialstyrelsen statistiksamlingen Hur mår Sverige? som innehåller ett tusental indikatorer inom sju områden. Indikatorerna finns tillgängliga på nationell nivå samt för jämförelser läns- eller kommunvis (Socialstyrelsens hemsida, 2008-04-28).

- Demografi, sociala förhållanden, levnadsvillkor och arbetsmiljö
- Sjuklighet med mera
- Dödlighet
- Förlorade år före 65 respektive 75 års ålder
- Socioekonomiska skillnader
- Levnadsvanor
- Vårdutnyttjande med mera.

Statens Folkhälsoinstitut genomför sedan 2004 en nationell folkhälsoenkätundersökning ”Hälsa på lika villkor” i samarbete med Sveriges landsting/regioner och Statistiska Centralbyrån (Boström, 2006). Hälsa, vårdkontakt, levnadsvanor och sociala relationer är huvudkategorierna (se tabell 17). Begreppet indikatorer används inte här, men frågorna kan nog anses ha just en sådan funktion.

Tabell 17. Kategorier för hälsa som förekommer i enkäten "hälsa på lika villkor".

HUVUDKATEGORI	FRÅGESTÄLLNING
Fysisk hälsa	Allmänt hälsotillstånd Långvarig sjukdom med nedsatt Svåra besvär av värk eller smärta i Nedsatt rörelseförmåga "Frisk" senaste månaden
Tandhälsa	Dålig tandhälsa Inte sökt tandläkare trots behov Orsaker till att inte söka tandvård vid behov
Psykisk hälsa	Svåra besvär av ångslan, oro eller ångest Stress Nedsatt psykiskt välbefinnande Självordstankar Självordsförsök
Vårdkontakt och läkemedel	Vårdkontakt senaste tre månaderna Avstått från att köpa medicin på recept de senaste tre månaderna
Levnadsvanor	Fetma Stillasittande fritid Fysiskt aktiva (I genomsnitt 30 minuter eller mer per dag) Äter lite frukt och grönsaker (1,3 gånger per dag eller mer sällan) Dagligrökare Dagligsnusare Använder tobak dagligen Riskabla alkoholvanor Riskabla spelvanor
Sociala relationer	Otrygg Fysiskt våld Hot om våld Emotionellt stöd Praktiskt stöd Socialt deltagande Saknar tillit Kränkande behandling

Barns situation

Barns situation och uppväxtvillkor ingår på ett hörn i vissa indikatoruppsättningar, men i många undersökningar inkluderas endast vuxna över 16 år (Köhler, 2004). Rädda barnen har arbetat särskilt med indikatorer för barns hälsa med mål att utarbeta ett kommunalt barnindex. Indikatorerna delas upp i fyra domäner:

- Demografi och socioekonomi
- Hälsotillstånd och välbefinnande
- Determinanter (Risk- och friskfaktorer)
- Service, stöd och hälsopolitik.

I redovisningen av barnhälsoindex används en uppdelning efter kommutyp¹⁸ där glesbygdskommuner utgör en av kategorierna.

”Barn kan i mindre grad än vuxna själva välja sina levnadsomständigheter och förändra sin livssituation vilket gör barnen till en välfärdspolitisk nyckelgrupp” (Socialdepartementet, 2001). Barns levnadsförhållanden (se tabell 18) undersöktes år 2000 inom programmet Levnadsnivåundersökning för barn (Barn-LNU) och presenterades i Välfärdsbokslut för 1990-talet¹⁹, tillsammans med motsvarande indikatorer för den vuxna befolkningen hämtade från bland annat SCB:s ULF-undersökningar²⁰ (Socialdepartementet, 2001). Lokala indikatorer för barn och ungdomars hälsa har tagits fram av Centrum för barn- och ungdomshälsa (CBU) vid Stockholms läns landsting och kan exempelvis användas för att kartlägga socialt utsatta områden (CBU:s hemsida, 2008-05-20):

- Andel barn med låg födelsevikt
- Rökning (moder) under barnets första levnadsmånad
- Amning vid fyra månaders ålder
- Fyraårskontroll
- Astma (vård dagar)
- Olycksfallsskador (vård dagar)
- Infektioner (vård dagar)
- Ej betyg åk 9
- Brott (ungdomar 15-18 år som anmälts misstänkta för brott)
- Psykologisk profil (resultat vid kognitivt test vid mönstring hos Pliktverket).

18 Enligt Svenska kommunförbundets kommungruppsindelning.

19 Kommittén definierar välfärd med utgångspunkt i individuella resurser med vars hjälp medborgarna kan kontrollera och medvetet styra sina livsvillkor. I linje med den svenska traditionen av välfärdsforskning vilar vår bedömning av välfärdsutvecklingen på en analys av hur livsvillkoren utvecklats för enskilda medborgare. För en sådan analys krävs uppgifter om en rad levnadsförhållanden som hälsa, utbildning, arbete, ekonomi, trygghet, sociala relationer och politiska resurser. Därtill behövs uppgifter om individers tillgång till resurser kopplade till olika gemensamma institutioner för exempelvis vård och försörjning. Här avses inte bara de välfärdsstatliga systemen, utan också andra typer av kollektiva institutioner som frivilligorganisationerna, familjen, försäkringsbolagen och andra företag (Socialdepartementet, 2001).

20 SCB genomför sedan 1975 årligen en undersökning av levnadsförhållanden (ULF-undersökningen) där sociala relationer, arbetsliv, hälsa och omsorg, samt fysisk miljö är centrala delar (SCB:s hemsida, 2008-04-25).

Tabell 18. Denna uppställning är hämtad ifrån Socialdepartementet, 2001. Procent av barn (10-28 år) om ej annat anges.²¹

	1900-TALETS BÖRJAN	1900-TALETS SLUT	VÄLFÄRD UNDER 1990-TALET I RELATION TILL ÖVRIGA BEFOLKNINGEN	VÄLFÄRDSUTVECKLING 1990-1999 I RELATION TILL ÖVRIGA BEFOLKNINGEN
Psykosomatiska besvär och psykiskt välbefinnande				
Huvudvärk minst en gång i veckan	"	26	"	"
Ont i magen minst en gång i veckan	"	18	"	"
Ofta ledsen eller nere	"	16	"	"
Skola				
Inte lugnt i klassrummet	"	48	"	"
Takten i skolan för hög	"	13	"	"
Inkomst och ekonomi				
Disponibel inkomst per kostenhets i tusen kronor (0-17 år) ^a	111	112	Sämre	→
Låg inkomst (0-17 år) ^b	9	11	Sämre	↘
Varaktighet i låg inkomst (0-17 år)	58	62	Bättre	↘
Social förankring och trygghet				
Antal separationer per 1000 barn (0-17 år)	29	35	"	"
Kommer inte så bra överens med mor	"	15	"	"
Kommer inte så bra överens med far	"	17	"	"
Mor har för lite tid	"	10	"	"
Far har för lite tid	"	15	"	"
Saknar nära vän i klassen	"	10	"	"
Utsatt för en typ av kränkning i klassen varje vecka	"	9	"	"
Utsatt för flera typer av kränkningar i klassen varje vecka	"	4	"	"

^a Uppgifterna avser situationen i barnets hushåll. Analysenheten är dock barn och inte hushåll.

Enligt Socialstyrelsen (2006) är andelen barn med CP och Downs syndrom något högre i landsbygdsregioner än i storstadsregioner och att ha barn med funktionshinder kan vara särskilt tungt för föräldrar som lever på landsbygden där det statistiskt sett är svårare att få jobb och vanligare med ohälsa jämfört med i städerna.

21 Källa: Socialdepartementet, Regeringskansliet. 2001. Slutbetänkande från Kommittén Valfärdsbokslut. Valfärdsbokslut för 1990-talet. *SOU 2001:79* (Tabell 1:12 Barns välfärdsresurser). Stockholm.

Jämställdhet

Jordbruksverket fick 2005 ett regeringsuppdrag avseende den gemensamma jordbrukspolitikens jämställdhetseffekter. Inom ramen för det arbetet utvecklades indikatorer och metoder för fortlöpande uppföljning och utvärdering av jämställdheten inom jordbruks- och landsbygdssektorn (Jordbruksverket, 2005:17).

Ett regeringsuppdrag till Jordbruksverket resulterade 2006 i en mycket relevant uppsättning indikatorer för jämställdhet inom livsmedels- och landsbygdspolitiken (Jordbruksverket, 2006). I rapporten framgår att detta arbete även innefattar aspekter av det nya Landsbygdsprogrammet, även om detta inte är det primära syftet med indikatorerna. Dessa indikatorer (tabell 19) beskriver jämställdhet med avseende på sysselsättning, företagande och inkomst, men utelämnar jämställdhetsfrågor i andra aspekter som kan vara viktiga för landsbygdens invånare. Ett motsvarande jämställdhetsarbete för fiskerinäringen har utförts parallellt och delvis samordnat. Indikatorerna som Fiskeriverket har utvecklat (Fiskeriverket, 2005) är färre och täcker andra jämställdhetsaspekter (se tabell 20).

Tabell 19. Denna uppsättning jämställdhetsindikatorer är hämtad från Jordbruksverket, 2006.

INDIKATOR	KÄLLA	VAD SÄGER DEN	POLITIKOMRÅDE	MÅL ÖKA/MINSKA
1 Antal kvinnliga (manliga) brukare	LBR (årlig)	Visar vem i familjen lantbrukarna själva uppfattar som den som har huvudansvaret för företaget ¹	Livsmedelspolitik	Bör öka
2 Sysselsättningen (antal timmar) utförda av kvinnor/ män i jordbruket	(LBR, 2005, 2007, 2010)	Visar hur stor del av den totalt arbetade tiden inom jordbruket som utförs av kvinnor	Livsmedelspolitik	Neutral?
3 Antal kvinnliga manliga brukare som har annat inkomstbringande arbete som huvudsyssla.	(LBR, 2005, 2007, 2010)	Visar hur många av brukarna som ser det som att de har sin huvudsakliga inkomstbringande verksamhet utanför jordbruket.	Landsbygdspolitik	Neutral
4 Antal kvinnliga manliga brukare som har annat inkomstbringande arbete som bisyssla.	(LBR, 2005, 2007, 2010)	Visar hur många av brukarna som ser det som att de har en bisyssla utanför jordbruket.	Landsbygdspolitik	Neutral
5 Antal kvinnliga manliga brukare som inte har annat inkomstbringande arbete	(LBR, 2005, 2007, 2010)	Visar hur många av brukarna som inte har någon annan verksamhet	Landsbygdspolitik	Öka
3-5 3-5 kan upprepas där brukare byts ut mot samtliga familjemedlemmar som arbetar i företaget eller mot brukaren + maka/make/sambo	(LBR, 2005, 2007, 2010)	3-5 kan också användas för brukaren med maka/make/sambo samt för samtliga familjemedlemmar om det är intressant	Landsbygdspolitik	
6 Andel ensamstående kvinnliga/manliga brukare i förhållande till samtliga brukare	(LBR, 2005, 2007, 2010)	Visar andelen ensamstående kvinnliga brukare i förhållande till andelen ensamstående manliga brukare.	Livsmedelspolitik	Neutral
7 De kvinnliga brukarnas genomsnittliga inkomst från näringsverksamhet dividerat med de manliga brukarnas genomsnittliga inkomst från näringsverksamhet	Special (Registerbearbetning Inkomst- och Taxeringsregistret)	Visar huruvida kvinnliga brukare har lägre genomsnittliga inkomster från näringsverksamhet än manliga brukare. Näringsverksamhet kan antas komma från jord- och skogsbruk.	Livsmedelspolitik	Bör vara lika mellan manliga och kvinnliga brukare

Fortsättning tabell 19.

INDIKATOR	KÄLLA	VAD SÄGER DEN	POLITIKOMRÅDE	MÅL ÖKA/ MINSKA
8 Kvinnornas inkomst från tjänst som andel av männens inkomst från tjänst	Jordbrukarhushållens inkomster (årlig)	Visar kvinnornas andel av inkomsten från tjänst	Landsbygdspolitik	Beskrivande
9 Kvinnornas inkomst från näringsverksamhet som andel av männens inkomst från näringsverksamhet	Jordbrukarhushållens inkomster (årlig)	Visar kvinnornas andel av inkomsten från näringsverksamhet, (i huvudsak från jord- och skogsbruk)	Landsbygdspolitik	Beskrivande
10 Kvinnornas inkomst från (näringsverksamhet+tjänst) som andel av männens inkomst från (näringsverksamhet+tjänst)	Jordbrukarhushållens inkomster (årlig)	Visar kvinnornas andel av den totala förvärvsinkomsten	Landsbygdspolitik	Beskrivande
11 Antal kvinnor resp. män som har någon form av kombinationsverksamhet	Ny enkät (kombinationsverksamheter)	Hur stor del av kvinnorna som arbetar med kombinationsverksamhet, i förhållande till män	Landsbygdspolitik	Bör öka
12 Arbetstiden för kvinnor resp. män som har någon form av kombinationsverksamhet	Ny enkät (kombinationsverksamheter)	Visar betydelsen i form av sysselsättning från kombinationsverksamhet för män respektive kvinnor	Landsbygdspolitik	Beskrivande

Tabell 20. Denna uppställning över jämställdhetsindikatorer är hämtad från Fiskeriverket 2005.²²

MÅL	INDIKATORER
Jämn fördelning av makt och inflytande	Antal företag som deltar i projekten ledda/ägda av kvinnor /män Antal kvinnor/män i projektledning Hur ser könsfördelningen ut bland dem som deltar i beslutsprocessen?
Samma möjligheter till ekonomiskt oberoende	Utbetalda kronor till kvinnor/män
Lika villkor och förutsättningar i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet	Antal projekt som befrämjar kvinnors och mäns företagande Hur påverkar projektets resultat jämställdheten?
Lika tillgång till utbildning och möjligheter till utveckling av personliga intressen och talanger	Antal kompetensutvecklade män/kvinnor På vilket sätt har utbildningsinsatserna bidragit till en ökad medvetenhet om jämställdhetsproblematiken?
Delat ansvar för hem och barn	Antal dagar föräldradagighet

Integration

Som ett led i Sveriges arbete med integrationsfrågor har Integrationsverket presenterat en omfattande översikt av arbete med indikatorer inom det sociala området och metoder för indikatorbildning (Integrationsverket, 2004). Ämnesmässigt behandlas tillgång till arbete, inkomst, boende, sociala nätverk, makt och inflytande samt subjektiv integration (de invandrades egna perspektiv).

22 Källa: Fiskeriverket 2005. *Gemensamma fiskeripolitikens jämställdhetseffekter. Rapport till regeringen*. www.fiskeriverket.se/download/18.1e7cbf241100bb6ff0b80001682/uppdrag_GFPs_jmst-hetseffekter.pdf [2008-04-28].

Försörjning, sysselsättning och ekonomisk fördelning

Sysselsättning kan innebära mer än ekonomisk försörjning och den sociala aspekten av sysselsättning syns inte alltid i statistiken. Indikatorer för den mer ekonomirelaterade delen har utarbetats av Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS, 2004). Dessa har inte anpassats för landsbygdens villkor. SCB tar inte heller hänsyn till skillnader mellan tätorter och landsbygd i sina tio indikatorer på ekonomisk välfärd (SCB, 2007). Indikatorerna återfinns i bilaga III.

Service och tillgänglighet

Hur individen uppfattar servicen, påverkas av faktorer som serviceutbud och distribution för varje serviceslag men även av individens situation: behov, preferenser, anspråk, resurser och restriktioner. Dessa förhållanden förändras dessutom över tid. Därmed är det omöjligt att generellt fastställa vad som är en god servicenivå. Tillgänglighet till den service som finns beror dessutom på avstånd (i längd eller tid) samt medel att överbrygga avstånd genom infrastruktur och kommunikationsmedel (Glesbygdsverket, 2004). I tabell 21 listas de serviceslag som Glesbygdsverket angivit som centrala på individnivå. Både offentlig och kommersiell service är av stor betydelse.

Tabell 21. Serviceslag enligt Glesbygdsverket.

Service huvudsakligen i offentlig regi	Systembolagets varor
Ambulansvård	Svenska spels varor och spel
Apoteksvaror	Tandvård
Arbetsförmedling	Äldreomsorg
Barnomsorg	Service i kommersiell regi
Bibliotekstjänster	Dagligvaror
Grundskoleutbildning	Drivmedel
Gymnasieutbildning	Service i kommersiell eller offentlig regi
Högskole-/universitetsutbildning	Bank- eller kassaservice
Polis	Postservice (som frimärken, brev, paket m.m.)
Primärvård	
Räddningstjänst	
Specialiserad sjukvård	

Det finns sedan 1998 en GIS-baserad servicedatabas som uppdateras årligen med uppgifter om hushållens tillgång till service som administreras av Konsumentverket (Glesbygdsverket, 2004). Glesbygdsverket följer också utvecklingen av service och tillgänglighet på gles- och landsbygden och undersökte i en enkät 2004 hur boende i olika regioner uppfattar service och tillgänglighet (Glesbygdsverkets hemsida, 2008-05-28; Glesbygdsverket, 2004). Se tabell 22.

Tabell 22. Denna tabell är hämtad från Glesbygdsverkets rapport (2004) och visar tillfredsställelse med olika serviceslag på en femgradig skala "Hur nöjd är du med närheten från din bostad till följande serviceställen?" (1= inte nöjd alls, 5= mycket nöjd) enligt medborgare i olika regioner.

SERVICESTÄLLEN	SKOGLÄNENS INLAND			SKOGLÄNEN ÖVRIGT & ÖVRIGA SVERIGE		STORSTADSREGION
	Glesbygd	Tätortsnära landsbygd	Tätort	Glesbygd & tätortsnära landsbygd	Tätort	Tätort
Grundskola t.o.m. åk 6	4,3	4,2	4,6	4,2	4,4	4,4
Livsmedelsbutik	4,2	3,9	4,6	3,8	4,4	4,5
Barnomsorg	4,2	4,2	4,5	4,2	4,3	4,4
Apotek/ apoteksombud	4,0	4,1	4,6	3,8	4,4	4,4
Bensinstation	4,1	4,0	4,5	3,9	4,4	4,5
Vårdcentral	3,9	3,9	4,4	3,7	4,3	4,4
Grundskola åk 7-9	4,1	4,0	4,5	3,8	4,3	4,3
Systembolag/ ombud	3,9	3,9	4,3	3,7	4,0	4,0
Bankomat	3,4	3,2	4,2	3,1	4,2	4,2
Gymnasieskola	3,6	3,9	4,4	3,6	4,0	4,0
Serviceställe för postärenden	3,9	3,7	4,1	3,6	4,0	4,1
Bank- och kassaservicekontor	3,6	3,7	4,3	3,4	4,0	4,1
Sjukhus	3,1	3,6	4,3	3,4	4,0	4,0
Polisstation	3,4	3,6	4,2	3,0	3,8	3,8

Konsumentverket (se tabell 23) har utifrån nationella mål och önskemål från olika aktörer, formulerat 19 effektmål för kommersiell service i gles- och landsbygd (Frithiofson, 2008; Konsumentverket, 2008). Dessa skulle kunna vara en inspirationskälla för utveckling av indikatorer.

Tabell 23. Effektmål för kommersiell service i gles- och landsbygd enligt Konsumentverket.

1) God tillgänglighet till service i alla delar av landet	11) Ökad tillgänglighet för funktionshindrade
2) Fler nöjda konsumenter	12) Ökat engagemang och kunskap i den kommunala förvaltningen
3) Ökad lönsamhet i strategiska serviceställen	13) Ökat engagemang och kunskap hos ombudsgivare och dagligvarukedjor
4) Ökad köptrohet	14) Ökad kompetens hos innehavare av serviceställen
5) Attraktivare serviceställen	15) Ökad kunskap om servicebehov hos konsumenter i gles- och landsbygd
6) Ökad lokal upphandling	16) Ökat utbud av service via Internet
7) Ökad kostnadstäckning vid hemsändning	17) Tids- och kvalitetsvinster genom mer bredband
8) Tillgodose behov av hemsändning	18) Ökat utbud av organiserade inköpsresor
9) Bredda service genom fler ombudsfunktioner	19) Minimera kostnader för varuleveranser och persontransporter till och från serviceställe
10) Öka serviceställets värde som samlingspunkt	

6 Regionalt och lokalt arbete med sociala indikatorer

Utifrån Sveriges strategi för hållbar utveckling har bland andra Nutek arbetat med hållbarhetsindikatorer i syfte att stärka det regionala hållbarhetsarbetet inom ramen för regionala utvecklingsprogram (RUP) och regionala tillväxtprogram (RTK). I april 2006 presenterades detta arbete i *Verktyg för hållbar regional utveckling* (Nutek & Hållbarhetsrådet, 2006) och i november samma år skrevs även en PM om *Indikatorer för hållbar regional utveckling* (Nutek, 2006). Arbetet inkluderar kriterier för indikatorer och regionala/lokala exempel. Sammanställningar med ekonomiska och sociala indikatorer på både nationell och regional nivå redovisas som bilagor och inkluderar bland annat en jämförelse av vilka hållbarhetsindikatorer som är gemensamma för SCB, Tillväxtpolitiska institutet och Eurostat (Nutek, 2006). Detta arbete genomfördes i samarbete med Naturvårdsverket, som också presenterade en verktygsguide för regionalt hållbarhetsarbete som innehåller sektorsvisa kunskapssammanställningar och regionala exempel (Naturvårdsverket, 2006).

Dokumentation över regionalt arbete med socialt hållbar utveckling finns från exempelvis Gävleborgs län och Västmanlands län (se Länsstyrelsen Gävleborg, 2005; Länsstyrelsen Västmanlands län, 2005). *Kommunala basfakta* och *Lokala välfärdsbokslut* är exempel på lokalt arbete med sociala indikatorer för att följa upp folkhälsa och social välfärd (Statens folkhälsoinstitut, 2006a; Sveriges kommuner och landsting & Statens folkhälsoinstitut, 2005).

Sveriges kommuner och landsting har redovisat miljöindikatorer för användning på kommunal nivå. Dessa indikatorer utelämnar till stor del sociala aspekter, men projektet kan förmedla erfarenhet av uppföljning av kommunernas miljömål genom indikatorer (Sveriges kommuner och landsting, 2007).

7 Diskussion

Sociala indikatorer i Landsbygdsprogrammet

Det finns både kvalitativt beskrivna och kvantifierade mål i Landsbygdsprogrammet, dock nämns indikatorer endast för de kvantifierade målen vilket skulle kunna försvåra uppföljning av de kvalitativa målen.

De aspekter av socialt hållbar utveckling som diskuteras i Landsbygdsprogrammet är främst sysselsättning och ekonomiska förutsättningar för landsbygdsboende. Kunskap, kompetens, socialt kapital och sociala nätverk nämns också, men ges mindre plats (se Regeringskansliet, 2007). De sociala indikatorer som anges är få och ser till en högst begränsad del av vad socialt hållbar utveckling på landsbygden kan innebära. Med utgångspunkt i empiriskt grundad forskning kan de befintliga indikatorerna kompletteras med sådana kategorier som visat sig ha stor betydelse. De kvantitativa indikatorerna skulle kunna kompletteras med kvalitativa uppföljningar.

Saknade indikatorer och förslag till utökning av kategorier

Centrala aspekter av socialt hållbar utveckling på landsbygden saknas både i Landsbygdsprogrammet och i SCB:s indikatoruppsättning för hållbar utveckling. Som en ansats att diskutera hur dessa indikatoruppsättningar kan utvecklas, presenteras här förslag på kategorier av förutsättningar som kan vara av stor vikt för landsbygdsbor och deras bygd.

För att mäta socialt hållbar utveckling på landsbygden behöver man känna till vad som utgör grundläggande förutsättningar för just socialt hållbar utveckling på landsbygden. Dessa förutsättningar, och i vilken mån de uppfylls, varierar givetvis över tid och rum, men somliga aspekter är av mer generellt slag. De indikatorsystem för socialt hållbar utveckling som inkluderas i denna studie visar ungefärligt vad som görs på området. Det finns dessutom ett flertal centrala aspekter där samhället inte verkar arbeta med indikatorer för uppföljning. De kategorier som presenteras nedan är tänkta som en utgångspunkt för vidare arbete med att utveckla indikatorer. Kategorierna utgår

till delvis från forskningsresultat baserat på kvalitativa intervjustudier av lantbrukare²³ men bygger även på sådana sociala aspekter som redovisats i denna kartläggning.

Jordbrukssektorn är i flera avseenden grundläggande för landsbygdens invånare. Centrala förutsättningar för socialt hållbar utveckling i *jordbruket* är lantbrukarens upplevelse av administrativa regler och myndighetskontakter, samt sociala relationer och ensamhet. Av stor vikt är också kvinnans roll i lantbruket, lantbrukares utbildningsnivå, föreningsengagemang, integrationsfrågor och lantbrukare med invandrarbakgrund, arbetsmiljö, hälsa, samt andel lantbrukare som känner sig stolta och nöjda (Nordström Källström, 2007). Waldenström *et al.* (2007) har valt ut några teman för att undersöka hur Landsbygdsprogrammet implementeras lokalt och vilka sociala effekter det innebär. Med ledning av Sveriges nationella strategi för hållbar utveckling var målet att studera aspekter av deltagande och makt, samverkan och nätverkande, genus, samt lärande.²⁴

Dessa centrala utmaningar för landsbygden behöver kompletteras med ytterligare villkor för socialt hållbar utveckling för att ge en heltäckande bild som indikatorarbetet kan utgå ifrån. I tabell 24 presenteras vårt förslag till en utökning av aspekter att beakta vid utvärdering av landsbygdens socialt hållbara utveckling. Varje kategori beskrivs genom några tänkbara exempel på frågeställningar som skulle kunna utvecklas till indikatorer.

Tabell 24. Förslag på kategorier och exempel på frågeställningar.

KATEGORI, BENÄMNING	BESKRIVNING AV TÄNKBARA EXEMPEL PÅ FRÅGESTÄLLNINGAR SOM KAN UTVECKLAS TILL INDIKATORER
Delaktighet, demokrati och social status	Upplevelse av delaktighet i samhället, möjlighet att delta i demokratiska processer, möjlighet att påverka beslut, kontakter med myndigheter, olika sätt att vara med och utforma samhället, valdeltagande, landsbygdsbors möjligheter jämfört med stadsbors, landsbygdsbors uppfattning om sitt inflytande i samhället, landsbygdsbors uppfattningar om sin status i olika sammanhang
Nätverk och sociala relationer	Föreningsaktiviteter av olika slag, lokala nätverk och samarbeten, nära sociala relationer, sociala kontakter, ensamhet, andel som trivs med sitt umgänge, möjligheter att skapa en önskvärd familjesituation, andel kvinnor och män i bygden
Folkhälsa, trygghet, säkerhet och arbetsmiljö	Fysisk och psykisk hälsa/ohälsa hos barn och vuxna, förekomst av riskfaktorer såsom stress, övervikt, rökning mm, arbetstider och ledighet, upplevelse av trygghet i hem, skola, på arbetsplats, trygghet från brott och olyckor, förekomst av självmord och självmordsförsök, upplevelse av att själv kunna påverka sin hälsa och sin livssituation, framtidstro, vad är viktigt för livskvaliteten
Jämlikhet	Jämlikhet bland alla människor oavsett kön, etnicitet, bakgrund, klass, sexualitet, funktionshinder, ålder etc., lika möjligheter till att påverka sitt eget liv, frånvaro av diskriminering, upplevd möjlighet att leva sitt liv på det sätt man önskar, upplevda hinder mot detta
Utbildning och lärande	Individens möjligheter till utbildning av olika slag, utbildningsnivå i olika sociala grupper, möjligheter till lärande, tillgång till skolor, vuxenutbildning, vidareutbildning, yrkesutbildning, kompetensutveckling, studiecirklar och informellt lärande, ungas möjligheter att utbilda sig utan att flytta ifrån landsbygden, skillnader mellan kvinnor och män vad gäller utbildning, matchning mellan befolkningens utbildningsnivå och tillgången på kvalificerade arbeten
Service, kommunikationer och tillgänglighet	Tillgång till offentlig och kommersiell service, såsom skola, barnomsorg, vård, livsmedel, kollektivtrafik, drivmedel, post och serviceombud av olika slag, kvaliteten på vägar, telefonnät, elnät, möjlighet för ungdomar, äldre, funktionshindrade m.fl. grupper som kan vara mindre rörliga
Försörjning och sysselsättning	Möjlighet till försörjning och förvärsarbete lokalt, möjlighet till olika slags sysselsättning, pendlingsmöjligheter, möjlighet till generationsskifte, ekonomisk uppskattning, känsla av uppskattning för det man gör
Ekonomisk fördelning	Hur ser fördelningen av resurser ut lokalt, markägande, företagsägande, resurssvaga individer/grupper, skillnader i levnadsstandard, fattigdom

23 Se Nordström Källström, 2002 och Caselunghe & Nordström Källström, 2007.

24 Participation and power, cooperation and networking, gender, and learning.

Sociala aspekter som saknas i Landsbygdsprogrammet

Indikatorerna som följer upp sociala insatser inom ramen för Landsbygdsprogrammet motsvarar inte en komplett uppsättning indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden. Det nya Landsbygdsprogrammet inkluderar visserligen fler indikatorer för sociala aspekter, än vad det gamla gjorde och socialt hållbar utveckling inkluderas nu i högre grad än tidigare, men Landsbygdsprogrammet täcker fortfarande endast in en mycket begränsad del av landsbygdens sociala aspekter. Målsättningarna för stöd inom axel 3 och 4 ser inte till väsentliga förutsättningar som exempelvis hälsa, arbetsmiljö, demokratiskt deltagande, ideellt arbete, ungdomars möjligheter, ensamhet, kvinnors situation, integration och ekonomisk fördelning.

Däremot korresponderar de indikatorer som finns relativt väl med målsättningarna inom varje stöd. Somliga aspekter som omtalas i själva motiveringen för respektive stöd, skulle kunna ingå som indikator. Exempel på förslag till sådana kompletteringar finns i tabell 25. De befintliga indikatorerna avslöjar inget om kvaliteten på genomförda åtgärder och aktiviteter. Vad har till exempel utbildningarna givit för resultat ur deltagarnas perspektiv? Hur ser köns- och åldersfördelningen ut i LAG-grupperna? Hur många av de skapade arbetstillfällena gäller ungdomar, kvinnor respektive personer med utländsk bakgrund? Det finns dessutom en strikt kvantitativ begränsning, som skulle kunna berikas med kvalitativa resonemang, eller siffermåt med en mer kvalitativ karaktär. En sådan ansats skulle också kunna inrymma mer av de lokala landsbygdsbornas egna perspektiv.

Tabell 25. Exempel på indikatorer som saknas i Landsbygdsprogrammet.

Ökat utbud och tillgång till kultur och fritidsaktiviteter för ungdomar.
Samhällen som mist sin butik eller serviceställe.
Samhällen som mist sin grundskola.
Samhällen med barnomsorg.
Samhällen som varit utan butik och nu fått en butik.
Andel inköp som görs lokalt.
Butikens mångsidiga funktion i bygden
Ungdomar som trivs.
Initiativ till kultur- och fritidsaktiviteter. Besöksiffror.
Föreningsaktiviteter. Medlemssiffror.
Aktiviteter ordnade av och för ungdomar.
Tillgång till gemensam samlingslokal
Användningsfrekvens av samlingslokaler
Andel ungdomar som deltagit i utbildningar. Andel kvinnor.
Andel landsbygdsbor som har invandrarbakgrund.

Om man förutsätter att målet är att hålla antalet landsbygdsbor konstant eller ökande, kan man vilja förstå varför folk väljer att flytta till landsbygden och varför folk väljer att bo kvar där. Eller omvänt – varför folk väljer att inte flytta ut till landsbygden och varför folk väljer att flytta från landsbygden.

Det finns många skäl till att man väljer att flytta från landsbygden och det är en förenkling att anta att det endast beror på ekonomiska skäl. Det handlar även om vad för slags försörjningsmöjligheter som finns lokalt, vad för slags social stimulans man kan finna, vilken framtid man ser på lite längre sikt, vad man ser för möjligheter för sina barn, vad man oroar sig för, utvecklingstrender som är verkliga eller rykten. Tänkbara hot som skulle kunna påverka människors flyttbeslut är också brist på personliga utvecklingsmöjligheter, ensamhet, snäv kvinnoroll, svårighet för inflyttade att integrera sig, svårighet att genomföra generationsskifte på gården.

Indikatorers giltighet och överförbarhet mellan olika sammanhang

I denna kartläggning har exempel ingått på indikatorer som utgår från landsbygd, glesbygd eller näringar som är viktiga i sådana områden. Flertalet indikatoruppsättningar som presenterats har dock inget uttalat mål att särskilt följa upp utvecklingen på landsbygden. För att följa upp socialt hållbar utveckling på landsbygden, krävs medvetenhet om landsbygdens sammanhang och särskilda förutsättningar. Dessutom varierar förutsättningarna mellan olika sammanhang, platser och tidpunkter, delvis beroende på olika traditioner av deltagande och jämställdhet, men även med vilka nätverk som finns och hur den sociala tilliten ser ut i samhället. Den som utarbetar indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden bör beakta dessa aspekter, men kan likväl ha nytta och inspiration av indikatorsystem som är utvecklade i andra sammanhang. På samma sätt kan indikatorer konstruerade för ett land vara delvis relevanta och delvis helt irrelevanta för ett annat. Likafullt kan indikatorsystemet som helhet och erfarenheterna från processen med att utveckla dem vara användbara.

För- och nackdelar med sociala indikatorer som uppföljningsverktyg

Mer utrymme åt sociala hållbarhetsaspekter

Den sociala aspekten av hållbar utveckling²⁵ har ibland setts som ett medel för att uppnå de andra två delarna (ekologiska och ekonomiska aspekter) av hållbar utveckling. Detta är ett instrumentellt synsätt som går ut på att landsbygdsbefolkningens sociala situation är viktig för att det i förlängningen kan innebära ekologisk hänsyn, bevarad biologisk mångfald eller förbättrad samhällsekonomi.

Det kan vara så att en socialt hållbar utveckling måste ”upplevas” av befolkningen och därför inte går att definiera generellt. En socialt hållbar utveckling kan betyda att varje människa behöver uppleva att han eller hon har starka nätverk och starka sociala sammanhang över tid. När man börjar räkna faktorer så riskerar man dock 1) att missa faktorer som också är viktiga och 2) att förhålla sig till socialt hållbar utveckling genom att titta på förutsättningarna som krävs för densamma. Detta kanske inte är tillräckligt? Genom att kartlägga förutsättningar för socialt hållbar utveckling får vi veta ramarna för människorna i systemet.

Begränsningar med rent kvantitativa uppföljningar av sociala aspekter

Det framförs från olika håll en del betänkligheter mot att använda indikatorer (framför allt rent kvantitativa) för att följa upp social utveckling. Några sådana invändningar som förekommer är att sociala indikatorer bygger på en positivistisk vetenskapssyn och att de medger en alltför grov förenkling av sociala förhållanden (se Slee, 2007). Man kan även ifrågasätta hur centralt uppsatta indikatorer på ett rättvisande sätt kan spegla lokala medborgares egen uppfattning om bygdens socialt hållbara utveckling (Parkins *et al.*, 2001; Vogel, 1997).

Alla företeelser är inte direkt mätbara i kvantitativa termer. Därmed uppstår en risk med att man endast mäter sådant som är tillgängligt för kvantifiering, och ej kvantifierbara aspekter försummas eller faller bort från bedömningen. Den information som är tillgänglig för bedömning är enklast att använda och därmed riskerar man att begränsa sig till befintlig statistik och de problemställningar som redan är ställda. Politiskt fastställda mål är ofta, åtminstone i teorin, utgångspunkt då indikatorer ska utvecklas. Dock finns det en uppenbar risk att beslutsfattare i praktiken anpassar målsättningarna efter vilka data och indikatorer som redan finns tillgängliga. Hur indikatorer konstrueras och väljs ut kan alltså påverka formuleringen av målsättningarna. Indikatorer är i flera avseenden ett kraftfullt informationsverktyg,

25 Den sociala aspekten av hållbar utveckling blev från början viktigt av fattigdomsbekämpningsskäl. Det är viktigt att det fattigaste och mest utsatta får tillgång till utveckling mot en högre livskvalitet trots att konsumtionssamhället och överutnyttjande av resurser måste upphöra av ekologiska skäl. Den sociala aspekten blev snabbt viktig även för I-världen.

genom att viss data valts ut och åskådliggörs på ett slagkraftigt sätt. Förutom vid uppföljningar av politiska program och målsättningar har sociala indikatorer även en demokratisk funktion i att förse allmänheten med information om tillståndet för andra människor (Vogel, 1989). Att följa upp och redovisa tillstånd med sociala indikatorer kräver därför ett ansvarstagande för hur informationen tolkas och för uppkomna konsekvenser.

Renodlat kvantitativa mål och indikatorer brister många gånger, eftersom de inte anger hur en viss trend ska tolkas och vad den innebär, vad den beror på, hur den kan bemötas osv. Renodlat kvalitativa mål och indikatorer riskerar å andra sidan att bli alltför oprecisa, godtyckliga, oöverskådliga och svåra att bedöma. Däremot kan lösningen vara att i en högre grad än vad som vanligen görs kombinera de två olika sätten att formulera mål och göra uppföljningar (se även Ström & Åberg, 1999). En kontextbaserad kvantitativ metod har förutsättningar att både ge absoluta och relativa mått och med en kompletterande kvalitativ analys ges möjlighet att föreslå realistiska alternativ för tolkningar av resultaten. Ingen statistik är hundra procent tillförlitlig, utan alla värden är behäftade med en viss felmarginal. Felmarginal och felkällor är sådant som kan orsaka feltolkningar, vilka skulle kunna förebyggas genom en kommenterande kvalitativ analys.

En siffra eller ett antal behöver inte säga något om kvaliteten eller egenskaperna hos det som uppmätts. Sällan svarar statistiken på varför sambanden ser ut som de gör. Siffror som visar andelen ensamstående landsbygdsbor säger inget om huruvida de har valt ensamheten. Ett diagram över andel lantbrukare som inte har någon nära vän jämfört med andra yrkesgrupper, svarar inte på varför, huruvida det är ett problem eller på vilket sätt det påverkar landsbygdens socialt hållbara utveckling. Att många kvinnor är hemma med sina barn behöver ju inte betyda att de inte skulle vilja förvärvsarbeta.

Den kvantitativa statistiken säger inte heller mycket om hur olika indikatorer ska *viktas* jämfört med andra. Hur ska man agera om en viss åtgärd leder till olika effekter som kanske motverkar varandra? Hur ska ett tillstånd i ett område bedömas om antalet självmordsfall ökar men antal dödsolyckor i trafiken minskar? Vilka indikatorer är sålunda viktigast? I de fall då de bakomliggande målsättningarna har en inbördes rangordning är det kanhända möjligt att med ledning av denna prioritera indikatorerna. Rimligen är även en kvalitativ motivering oundgänglig för att mottagaren av informationen ska förstå bedömningen.

Det är viktigt att veta vad för aspekter man vill följa, och vad en viss indikator indikerar (se t ex Jordbruksverket, 2006). När kvantitativa indikatorer ska användas för att följa upp en policy, underlättar det om de är enkla. Kanske är kvalitativa indikatorer att föredra i synnerhet när det är relativt komplexa orsakssamband som ska följas upp. Det kan vara opraktiskt att försöka konstruera kvantitativa mått som inkluderar flera dimensioner samtidigt. Ju mer komplexa indikatorerna blir, desto viktigare blir den kvalitativa kontexten som berättar hur informationen kan tillämpas. I de sammanhang där man arbetar med integrerade hållbarhetsindikatorer kan det vara relevant att särskilt beakta hur det påverkar den sociala hållbarhetsdimensionen. Det är dock ingen självklarhet att alla slags målsättningar kan följas upp med indikatorer. Indikatorer kan vara bra just för att följa upp förändringar över tid, men

det är inte säkert att det samma indikatorer fungerar för att göra jämförelser mellan olika platser.

Vid en uppföljning av socialt hållbar utveckling i valfritt sammanhang, bör man klargöra hur man ser på sociala indikatorer, hur de är tänkta att användas och i vilken mån de är generaliserbara. Sociala indikatorer kan rimligen inte göra anspråk för att stå för något slags "sanning" men det finns en uppenbar risk att kvantitativa resultat i form av diagram och tabeller tolkas alltför bokstavligt, vilket man kan förebygga med en förklaring om att indikatorerna endast är *ett* sätt att tolka vad vi ser och att det är en begränsad och förenklad bild av verkligheten.

Funderingar över kompletterande metoder för att fånga och följa upp sociala tillstånd

Rimligen kan man utgå ifrån att det finns flera möjliga metoder för att följa upp policier och mål om socialt hållbar utveckling på landsbygden. Kvantitativa och kvalitativa metoder i kombination skulle kunna vara en utgångspunkt. Kvantitativa data inhämtas i regel genom intervjuer, enkäter och statistiska analyser. Kvalitativa data kan inhämtas på liknande sätt, men rymmer möjlighet till större inslag av delaktighet från de lokala medborgare som studeras. Samråd och remisser till olika intresseföreningar, fokusgruppsstudier av vissa befolkningsgrupper, SWOT-analyser, kvartssamtal med bygdeföreningar, samt självskattningsskalor är några förslag för att få data som är relevanta ur de lokala medborgarnas perspektiv. Att initialt inhämta kunskap genom kvalitativa intervjuer är en bra metod för att identifiera och formulera centrala frågeställningar som sedan kan leda till kvantifierade svar genom enkäter, telefonintervjuer etc. En möjlighet för lokala invånare att medverka vid identifiering och prioritering av sociala indikatorer resulterar i mer relevanta uppskattningar av bygdens hållbara utveckling och tillåter lokal variation (Parkins *et al.*, 2001). Fler exempel på hur kvantitativa och kvalitativa metoder kan kombineras finns i Platsen, individen och folkhälsan – teorier, metoder och tolkningar (Melinder & Schaerström (red.), 2005). Slee (2007) nämner att sådana forskare som ifrågasätter bruket av sociala indikatorer istället brukar förordade longitudinella studier av bygder och grupper av lokala medborgare.

Hur förhåller sig den sociala aspekten av hållbar utveckling till den ekonomiska och den ekologiska?

Ett högt prioriterat mål för svensk landsbygds- och glesbygds politik är att möjliggöra för människor att bosätta sig och att bo kvar på landsbygden. Det är tveksamt om detta mål kan motiveras endast med sociala argument. De politiska målen om en levande landsbygd utgår från ekologiska antaganden. En avfolkning av landsbygden vore oförenlig med hållbar utveckling framför allt på grund av livsmedelspolitiska skäl och i syfte att behålla biologiska värden som är beroende av ett brukat naturlandskap. Dessa värden är i dagsläget beroende av att människor är beredda att bebo landsbygden och bruka den. På detta resonemang följer en syn på de tre hållbarhetsdimensionerna som innebär att den miljömässiga aspekten utgör själva förutsättningen för de ekonomiska och sociala aspekterna av hållbar utveckling.

I Landsbygdsprogrammet är de ekologiska och ekonomiska aspekterna överordnade den sociala, både vad gäller ekonomiska medel och innehållsmässigt utrymme i det skriftliga programmet. I SCB:s rapport om indikatorer för hållbar utveckling illustreras deras förhållningssätt till hur de olika dimensionerna av hållbar utveckling hänger samman (se figur 2). Figuren skulle å ena sidan kunna tolkas som att människan befinner sig i centrum, som alltings utgångspunkt, men är nog snarare uppbyggd utifrån att naturen är själva kontexten som omfattar allting. De ekologiska systemen utgör förutsättningarna för de sociala systemen.

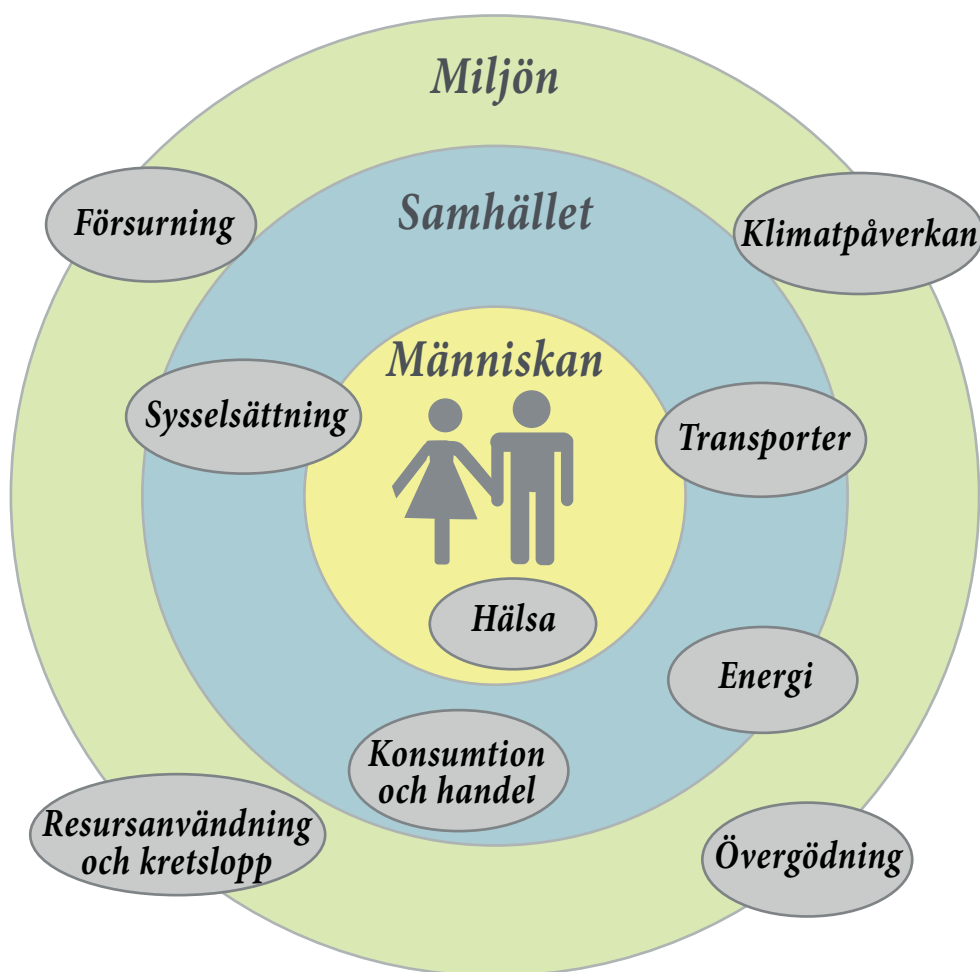
Begreppet hållbar utveckling förutsätter att det inte finns några motsättningar mellan målsättningar för miljö, ekonomi och sociala aspekter. Detta är givetvis en förenkling av verkligheten. Jordbruksverket (2005a) har i detta sammanhang analyserat hur de tre hållbarhetsaspekterna har integrerats i jordbrukspolitiken och var det finns konflikt och samverkan mellan olika mål på landsbygden.

Det annars vanligaste sättet att beskriva relationen mellan ekologisk och socialt hållbar utveckling är att rita dem som tre lika stora (och viktiga) cirklar beroende av varandra.

Ett annat och mer sentida sätt att se på dessa samband är att betrakta alla dimensioner av hållbar utveckling som sociala. Dessa dimensioner brukar benämnas den ekologiska, den ekonomiska, den politiska och den kulturella. Det vill säga att den socialt hållbara utvecklingen är överordnad, beroende av människans relation till naturen och innefattar all mänsklig aktivitet (James *et al.*, 2015).

Redan 1991 kritiserade Lélé (1991) begreppet hållbar utveckling grundat på hur tvetydigt det är. Lélé menar att det är en styrka, politiskt, att hållbar utveckling kan rymma många olika aspekter, men det gör samtidigt svårt att föra en större samhällskritisk diskussion. Man tar inte tillräcklig hänsyn till de stora orättvisorna, miljöförstörelsen, vilken roll den ekonomiska tillväxten spelar eller hur hållbar utveckling och deltagande hänger ihop. Dessa brister visar sig sedan i hur vi bedriver t ex internationell handel, jord- och skogsbruk.

Hållbar utveckling är ett politiskt begrepp som går att fylla med olika innehåll, innehållet blir en överenskommelse mellan människor. Dryzek (2006) menar att hållbar utveckling inte kan ske på annat sätt än genom diskussion, kollektiva överväganden och gemensamma beslut. Därför blir demokrati och demokratiska processer en central del av hållbar utveckling.

Figur 2: Tre dimensioner av hållbar utveckling och hur de förhåller sig till varandra. Figuren är hämtad från SCB (2006).²⁶

²⁶ Statistiska Centralbyrån 2006. *Indikatorer för hållbar utveckling – ny uppsättning våren 2006.*

8 Slutsatser

Tillitsfulla relationer, delaktighet, hälsa och jämlikhet är exempel på sociala förutsättningar för hållbar utveckling, men miljö och ekonomi är de två aspekter av hållbar utveckling som ofta är överordnade den sociala dimensionen av begreppet. Så är det även i det nya Landsbygdsprogrammet. Av dessa tre hållbarhetsdimensioner ges den sociala fortfarande minst utrymme, både vad gäller finansiella medel och med avseende på textavsnitt i Landsbygdsprogrammet. De sociala aspekterna har emellertid fått större utrymme i nya landsbygdsprogram jämfört med föregående. Ändå fångar de sociala indikatorerna i det nya Landsbygdsprogrammet endast en mycket begränsad del av de villkor som enligt denna kartläggning är centrala för en hållbar och levande landsbygd. För att ge den sociala dimensionen av hållbar utveckling samma dignitet som miljö och ekonomi i landsbygdsutvecklingssammanhang, kan sociala hållbarhetsindikatorer vara ett praktiskt användbart verktyg, men vi vill ändå peka på ett par sammanfattande utmaningar med att mäta socialt hållbar utveckling.

Först och främst har vi sett att det är viktigt att skilja på vad som är ett mål och vad som är ett medel när man ger sig ut för att mäta sociala effekter av en åtgärd. Är till exempel nya mötesplatser i ett lokalsamhälle ett mål i sig, eller är det ett medel för att uppnå något annat – och i så fall vad? Att utvärdera de sociala effekterna av Landsbygdsprogrammet ställer krav som skiljer sig från de mer mätbara effekterna vad gäller ekonomisk och biologisk mångfald. Det är betydligt lättare att sätta fingret på antal nya mötesplatser, antal möten per år och antal deltagare än vad detta leder till i termer av socialt hållbar utveckling. Detta visar på vikten att definiera vad indikatorn verkligen mäter, vad syftet med indikatorn är samt hur den ska användas och av vem.

I vår sammanställning har vi också sett en blandning av ”positiva” och ”negativa” indikatorer. De flesta indikatorer kopplade till landsbygdsfrågor är positiva, det kan vara t ex ”Antal deltagare på en kurs”, ”valdeltagande” eller ”andel kvinnor som deltog i projektet”, medan hälsoindikatorer tenderar att vara negativa på det sätt att man mäter ohälsa, självmordstankar, sjukdomar etc. För vissa indikatorer kan det vara svårt att veta om de är positiva eller negativa, sociala effekter kan vara såväl ”positiva” som ”negativa”, dvs. de kan göra att livet upplevs som bättre eller sämre. Om en insats leder till konflikter och osämja kan man säga att effekterna är negativa, medan samma insats i ett annat sammanhang skulle kunna öka samhörighet och solidaritet och således ge positiva effekter. Det kan vara så att det är lättare att urskilja negativa indikatorer, ohälsa är lättare att definiera än hälsa likaså är frånvaron av

respekt/erkännande lättare att sätta fingret på än närvaron av detsamma. Det kan också vara så att negativa effekter upplevs starkare än positiva.

Om vi betraktar begrepp som omsorg, hopp och tillit som centrala för förståelsen av ett bestämt (lokal)samhälle behöver vi dock komma betydligt närmare de relationer som faktiskt utspelas mellan människor än vad aggregerade data kan ge oss. För att öka förståelsen för dessa mer ”mjuka” aspekterna av socialt hållbar utveckling kan vi behöva kombinera olika metoder vid utvärderingen eftersom dessa relationella aspekter kan vara svåra att kvantifiera på ett rättvisande sätt. Det finns också en risk i strävandet att göra subjektiva förhållanden objektiva. Objektiva data kan kvantifieras på ett överskådligt vis och enkelt jämföras. Subjektiva mått kanske inte är lika enkelt jämförbara, men kan ge en rikare bild då de analyseras i ett sammanhang vilket ger en mer träffsäker tolkning. Med en förståelse för att den sociala kontexten är unik i varje bygd och insikten att en uthållig bygd är föränderlig, kan lättåskådliga kvantifierade indikatorer kompletterade med kvalitativa analyser ge större tyngd åt landsbygdens sociala aspekter. Olika metoder kan lämpligen kombineras för att indikatorerna ska vara av relevans på lokal nivå samtidigt som de ska vara tillgängliga för jämförelser på nationell nivå. En basuppsättning indikatorer som är nationella, gemensamma, kan med fördel kompletteras med indikatorer som utgår ifrån regionala och lokala förutsättningar.

De indikatorer av social karaktär som nu ingår i Landsbygdsprogrammet bör utökas med indikatorer som beskriver fler sidor av en socialt levande landsbygd. I denna uppgift kan det vara lämpligt att hämta inspiration och erfarenheter från arbete med sociala hållbarhetsindikatorer i andra sektorer än just landsbygdsutveckling. Det finns gott om tillgänglig dokumentation om användning av sociala indikatorer i policysammanhang både bland svenska myndigheter, i det nordiska samarbetet, i Europa och inom andra internationella samarbeten.

I denna kartläggning föreslås åtta kategorier för det fortsatta arbetet med att utveckla indikatorer för socialt hållbar utveckling på landsbygden. Själva urvalet av indikatorer medför dock alltid en begränsning. Samtidigt som vissa kategorier av information väljs ut, blir innebörden att andra möjliga kategorier faller bort. Urvalet är en första prioritering, men frågan om hur indikatorernas inbördes prioritering återstår. En väg framåt skulle kunna vara att genom kvalitativ deltagarorienterad forskning verifiera, dementera eller nyansera detta förslag till kategorier. Kategoriernas innebörd behöver också fastställas.

- Delaktighet, demokrati och social status
- Nätverk och sociala relationer
- Folkhälsa, trygghet, säkerhet och arbetsmiljö
- Jämlikhet
- Utbildning och lärande
- Service, kommunikationer och tillgänglighet
- Försörjning och sysselsättning
- Ekonomisk fördelning.

Bedömningarna som presenterats i diskussion och slutsatser, syftar mot en ansats att ge de sociala aspekterna av landsbygdsutveckling större utrymme och att bredda förståelsen av vad som är centralt för socialt hållbar landsbygdsutveckling i Sverige. Kartläggningen ska kunna användas som underlag för den som ska konstruera indikatorer för hållbar utveckling på landsbygden. Uppföljning med indikatorer och jämförelser av olika slag ska dock inte uppfattas som ett mål i sig, utan det utgör enbart ett verktyg för att se efter om utvecklingen sker i en riktning som är gynnsam för de lokala landsbygdsborna.

Referenser

- Alfredsson, E., Kriström, B. & Ankarhem, M. (2006). Samhällsekonomiska aspekter och mått på hållbar utveckling. *ITPS skriftserie för Swedish Institute for Growth Policy Studies (ITPS) A2006:009*. Ödeshög: Danagårds grafiska.
- Atkinson, T., Cantillon, B., Marlier, E. & Nolan, B. (2002). *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*. New York: Oxford University Press Inc.
- Bailey, E.G. (red.) (1971). *Introduction. Gifts and poison. The politics of reputation*. Oxford: Basil Blackwell.
- Boström, G. (red.) (2006). Hälsa på lika villkor. Resultat från nationella folkhälsoenkäten 2005. Statens folkhälsoinstitut. *Rapport nr A 2006:02*. www.fhi.se/upload/ar2006/Rapporter/a20062Halsa_pa_likavillkor0605.pdf
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brundtland, G. H. (1987). *Our Common Future*. Oxford and New York: World Commission on Environment and Development.
- Caselunghe, E. & Nordström Källström, H. (2007). Lantbrukarnas framtidsbilder. I: Länsstyrelsen i Stockholms län. 2007. Det storstadsnära landskapet. Regional landskapsstrategi – en pilotstudie. Länsstyrelsen i Stockholms län. *Rapport 2007:34. Bilaga Delstudie 4*.
- CBU:s hemsida. Centrum för barn- och ungdomshälsa (CBU) vid Stockholms läns landsting. Lokala indikatorer på barns och ungdomars hälsa. www.cbu.dataphone.se/Barnrapporten/Lokala%20indikatorer.html#Lokala%20indikatorer%20pa%20barns%20och%20ungdomars%20halsa [2008-05-20].
- DESA (the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat). (2007). *Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies, 3rd edition*. United Nations Publications. New York. www.un.org/esa/sustdev/natinfo/indicators/guidelines.pdf [2008-05-26].
- Dryzek, J.S. (2006). *Deliberative Global Politics: Discourse and Democracy in a Divided World*. Cambridge: Polity Press.
- Europeiska gemenskaperna (2006). *EU:s politik för landsbygdsutveckling 2007-2013. Fact sheet*. Byrån för Europeiska gemenskapernas officiella publikationer. Luxemburg. ec.europa.eu/agriculture/publi/fact/rurdev2007/sv_2007.pdf [2008-06-09].

- Europeiska kommissionen, Eurostat (2005a). Measuring progress towards a more sustainable Europe. Sustainable development indicators for the European Union. Data 1990-2005. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-68-05-551/EN/KS-68-05-551-EN.PDF.
- Europeiska kommissionen (2005b). Communication from Mr. Almunia to the members of the Commission. Sustainable Development Indicators to monitor the implementation of the EU Sustainable Development Strategy. SEC (2005) 161 final, 9.2.2005. Brussels. ec.europa.eu/sustainable/docs/sec2005_0161_en.pdf.
- Europeiska kommissionen (2006). Vägledning A – Val och användning av indikatorer. I: *Handbook for Common monitoring and evaluation framework. Rural Development Policy 2007-2013*. ec.europa.eu/agriculture/rurdev/eval/index_en.htm [2008-04-25].
- Finlands miljöcentrals hemsida. Hållbar utveckling/ Indikatorer för hållbar utveckling/ Lista på indikatorer. www.ymparisto.fi/default.asp?node=12314&lan=sv [2008-06-11].
- Fiskeriverket (2005). *Gemensamma fiskeripolitikens jämställdhetseffekter. Rapport till regeringen*. www.fiskeriverket.se/download/18.1e7cbf241100bb6ff0b80001682/uppdrag_GFPs_jmst-hetseffekter.pdf [2008-04-28].
- Frithiofson, O. (2008). *Uppföljning av Test av nya lösningar för kommersiell service i gles- och landsbygd*. www.kov.se/Documents/service/uppfoljning_tnl_rapport_20080130.pdf [2008-05-28].
- Folkhälsorådet (2018). *Vad är social hållbarhet för oss?* [www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/\[2018-11-29\]](http://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/[2018-11-29]).
- Fors, F. (2012). *Nya mått på välfärd och livskvalitet i samhället. Underlagsrapport 4 till Framtidskommissionen*. Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Frykman, J. & Hansen, K. (2005). Att leva på kassan. Allmän försäkring och lokal kultur. *Analyserar 2005:4*. Försäkringskassan.
- Generaldirektoratet för jordbruk och landsbygdsutveckling (2006). *Handbok för en gemensam övervaknings- och utvärderingsram. Vägledning*. CMEF (Common Monitoring Evaluation Framework). Landsbygdsutveckling 2007-2013.
- Glesbygdsverket (2004). *"En god servicenivå i alla delar av landet" Hur bör målet följas upp och effektutvärderas? Slutrapport maj 2004*. www.glesbygdsverket.se/site/Default.aspx?id=7684.
- Glesbygdsverket (2006). *Sveriges gles- och landsbygder 2006*. Västerås.
- Glesbygdsverkets hemsida. Service. www.glesbygdsverket.se/site/Default.aspx?id=3203 [2008-05-28].
- Goodland, R. (1995). The Concept of Environmental Sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 26: 1-24.
- Gunnarsdotter, Y. (2005). *Från arbetsgemenskap till fritidsgemenskap. Den svenska landsbygdens omvandling ur Locknevis perspektiv*. Diss. No 2005:3. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.

- Hage, G. (2003). *Against Paranoid Nationalism. Searching for Hope in a Shrinking Society*. Annandale: Pluto Press Australia.
- Hansen, K. (1998). *Välfärdens motsträviga utkant. Lokal praktik och statlig styrning i efterkrigstidens nordsvenska inland*. Lund: Historiska Media.
- Hodge, I., Dunn, J., Monk, S. & Kiddle, C. (2000). An exploration of "bundles" as social indicators of rural disadvantage. *Environment and planning A*, 2000 (32), ss. 1869-1887.
- Hogstedt, C. (red.) (2003). *Välfärd, jämlikhet och folkhälsa – vetenskapligt underlag för begrepp, mått och indikatorer. Statens folkhälsoinstitut 2003:12*. ss. 1-26. www.fhi.se/shop/material_pdf/valfardo-26.pdf.
- Holmberg, S. & Rothstein, B. (2016). Mellanmänsklig tillit bygger goda samhällen. I: Ohlsson, J., Ekengren Oscarsson, H. & Solevid, M. (red.) *Ekvilibrium*. Bokserien nr 66. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier (2004). Den nya regionala utvecklingspolitiken – hur följa upp och effektutvärdera? *ITPS, A 2004:011*.
- Integrationsverket (2004). Integration och indikatorer, några teoretiska och metodologiska utgångspunkter för användandet av indikatorer. *Integrationsverkets rapportserie 2004:03*. Malmö: Erlanders Berlings.
- Jacob, M. (1999). Hållbar utveckling: Från randobjekt till vetenskapligt begrepp. I: Bruun, H. & Gullberg, T. (red.) *Humanekologiska perspektiv på människans tillvaro*. Nora: Nya Doxa.
- James, P., Magee, L., Scerri, A. & Steger, M. B. (2015). *Urban Sustainability in Theory and Practice: Circles of Sustainability*. London: Routledge.
- Jordbruksverket & Livsmedelsekonomiska institutet (2005a). Konflikt eller samverkan mellan ekonomiska, sociala och miljömässiga mål på landsbygden? *Rapport 2005:4*. Jönköping.
- Jordbruksverket (2005b). Jämställdhet inom jordbruket och landsbygden – indikatorer om jämställdhet för EU-stöd. *Rapport 2005:17*. Jönköping.
- Jordbruksverket (2006). Jämställdhetsindikatorer för livsmedels- och landsbygdspolitik. *Rapport 2006:22*. Jönköping.
- Jordbruksverket (2007). Indikatorer för uppföljning och utvärdering av Landsbygdsprogrammet. Samordningsenheten, Jordbruksverket. *PM 2007-06-21*.
- Kommissionens förordning (EG) nr 1974/2006 av den 15 december 2006 om tillämpningsföreskrifter för rådets förordning (EG) nr 1698/2005 om stöd för landsbygdsutveckling från Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU), Bilaga VIII.
- Konsumentverket (2008). Kommersiell service i alla delar av landet. Redovisning av insatser och erfarenheter 2002-2007. *Rapport 2008:6*. www.servicedatabasen.se/Documents/rapporter/2008/2008_06_kommersiell_service.pdf.
- Köhler, L. (2004). *Indikatorer för barns hälsa i Sverige. Bidrag till ett kommunalt barnindex*. Stockholm: Rädda barnen. www.liv.se/sidkat/9198/indikatorer_barns_halsa.pdf.

- Lélé, S. M. (1991). Sustainable Development: A Critical Review. *World Development*, 19:6, ss. 607-621.
- Liljeberg, K. (2005). Hur påverkas hälsan av delaktighet och inflytande i samhället? En litteratursammanställning. Statens folkhälsoinstitut. *Rapport 2005:2*.
- Lindbeck, A., Palme, M. & Persson, M. (2004). Sjukskrivning som ett socialt fenomen. *Ekonomisk debatt*, nr. 4.
- Lundgren, B. (2003). Ekonomiska resurser och hälsa – samband och indikatorer. I: Hogstedt, C. (red.) *Välfärd, jämlikhet och folkhälsa – vetenskapligt underlag för begrepp, mått och indikatorer*. Statens folkhälsoinstitut 2003:12, sS. 165-218. www.fhi.se/upload/PDF/2004/rapporter/valfard163-252.pdf.
- Lundåsen, S. (2004). *En föreningsbaserad demokrati? Ideella föreningar och valdeltagande i Sveriges kommuner under 1990-talet*. Åbo akademis förlag.
- Melinder, K. & Schærström, A. (red.) (2005). Platsen, individen och folkhälsan – teorier, metoder och tolkningar. *Statens folkhälsoinstitut, R 2005:16*. Sandvikens tryckeri.
- Miljödepartementet, Regeringskansliet (2007). Genomförandet av EU:s strategi för hållbar utveckling. Sveriges rapport till Europeiska kommissionen, juni 2007. *M2007.27*. Stockholm.
- Moström, J., Nilsson, D. & Schibbye, K. (2004). Slutredovisning av miljömålsprojektet Indikatorer för levande kust och skärgård – att mäta förutsättningarna för framtidens kulturarv. *Rapport från Riksantikvarieämbetet 2004:3*.
- Myrdal, J. (2008). Framtiden - om femtio år: Global utveckling och Nordens landsbygd. *Institutet för Framtidsstudiers skriftserie: Framtidens samhälle nr 14/2008*.
- Naturvårdsverket (2002). Internationella indikatorer. En översikt av det internationella arbetet med indikatorer för miljö och hållbar utveckling. Uppföljning av de svenska miljömålen, underlagsrapport. *Rapport 5205*. Stockholm: Naturvårdsverket förlag.
- Naturvårdsverket & Nutek (2006). *Uppdrag: Hållbar utveckling. Verktygsguide för hållbar regional utveckling*. www.naturvardsverket.se/upload/01_sveriges_miljomal/pdf/verktygsguide.pdf.
- Nordiska ministerrådet (2004). Hållbar utveckling. En ny kurs för Norden. *Tema Nord 2004:567*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Nordiska ministerrådet (2006). Focus on Sustainable Development. Nordic Key Indicators 2006. *Nord 2006:003*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Nordström Källström, H. (2002). Att vara lantbrukare eller inte. En studie av förutsättningar för livskraftigt lantbruk i tre nedläggningsdrabbade områden i Sverige. Jordbruksverket, Naturvårdsverket & Riksantikvarieämbetet. *SJV Rapport 2002:10*. Jönköping.
- Nordström Källström, H. (2007). Den sociala situationen i jordbruket. I: Statistiska Centralbyrån, Jordbruksverket, Naturvårdsverket & LRF. *Hållbarhet i svenskt jordbruk 2007*, ss.54-58. Örebro.
- Nordström Källström, H. (2008). *Mellan trivsel och ensamhet. Om sociala villkor i lantbruket*. Diss. No. 2008:74. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.

- Noreén Bretzer, Y. (2006). Indikatorer för uppföljning av demokratiutvecklingen i Sverige – en översikt av hur propositionen Demokrati för det nya seklet kan följas upp genom befintliga och nya indikatorer. CEFOS. *Rapport 2006:3*. Göteborgs universitet. www.cefos.gu.se/digitalAssets/805/805868_cefosrapp2006_03.pdf.
- Nutek & Hållbarhetsrådet (2006). Verktyg för hållbar regional utveckling. Stöd och tips för ett lyckat förändringsarbete. *Nutek. R 2006:11*. Stockholm.
- Nutek (Handlingsgruppen för hållbar utveckling) (2006). *Indikatorer för hållbar regional utveckling*. PM 2006-09-11.
- OECD (2006). *Society at a glance: OECD Social Indicators 2006 Edition. Summary in Swedish* (Samhällspolitisk översikt: sociala indikatorer, 2006 års upplaga. Sammanfattning på svenska). 213.253.134.43/oecd/pdfs/browseit/8107029E5.PDF [2008-05-27].
- OECD:s hemsida. *Society at a glance: OECD Social Indicators*. www.oecd.org/els/social/indicators/SAG [2008-04-28].
- Parkins, J. R., Stedman, R. C. & Varghese, J. (2001). Moving Towards Local-Level Indicators of Sustainability in Forest-Based Communities: A Mixed-Method Approach. *Social Indicators Research*, 56, ss. 43-72.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, ss. 1-24.
- Putnam, R. D. (1994). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2001). *Den ensamme bouldaren: Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag.
- Regeringens hemsida, www.regeringen.se/sb/d/6411/a/58119 [2008-04-25].
- Regeringens proposition 2002/03:35. Mål för folkhälsan.
- Regeringens proposition 2001/02:80. Demokrati för det nya seklet. www.sweden.gov.se/content/1/c4/09/00/693cd230.pdf.
- Regeringens skrivelse 2001/02:172. Nationell strategi för hållbar utveckling.
- Regeringens skrivelse 2003/04:110. Demokratipolitik. www.regeringen.se/content/1/c6/01/20/65/2f226dao.pdf.
- Regeringens skrivelse 2003/04:129. En svensk strategi för hållbar utveckling.
- Regeringens skrivelse 2005/06:126. Strategiska utmaningar – En vidareutveckling av svensk strategi för hållbar utveckling.
- Regeringskansliet (2007). *Landsbygdsprogram för Sverige år 2007-2013*.
- Regeringskansliet (2007b). *Faktablad Demokratipolitik. Integrations- och jämställdhetsdepartementet*. September 2007. www.regeringen.se/content/1/c6/08/97/17/905c77be.pdf.
- Rothstein, B. (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Roy, M. (2008). Research and Learning Resources at International Institute for Sustainable Development, Canada. Personligt meddelande, 2008-04-04.
- Rådets förordning (EG) nr 1698/2005 av den 20 september 2005 om stöd för landsbygdsutveckling från Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU).

- Rådets beslut (2006/144/EG) av den 20 februari 2006 om gemenskapens strategiska riktlinjer för landsbygdsutvecklingen (programperiod 2007–2013).
- Segnestam, L. & Persson, Å. (2002). Index, indikatorer, presentationsverktyg och de svenska miljömålen, med en pilotstudie av försurningsmålet. Uppföljning av de svenska miljömålen, underlagsrapport. Naturvårdsverket. *Rapport 5206*.
- Skogsindustrierna (2005). *Skogsindustrins arbete för hållbar utveckling*.
www.skogsindustrierna.org/LitiumDokument20/GetDocument.
asp?archive=3&directory=1034&document=8632 [2008-06-11].
- Skogsindustriernas hemsida. Hållbarhet/ Skogsindustriernas mål. www.skogsindustrierna.org/litiuminformation/site/page.
- Slee, B. 2007. Social Indicators of multifunctional rural land use: The case of forestry in the UK. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 120 (2007) 31–40.
- SNS:s hemsida. Forskning/Om Demokratirådet. /www.sns.se/zino.aspx?articleID=664 [2008-05-28].
- Socialdepartementet, Regeringskansliet (2007). *Sveriges strategirapport för social trygghet och social delaktighet 2006–2008*. www.regeringen.se/content/1/c6/08/29/53/33f051a7.pdf
- Socialstyrelsen (2006). *Social rapport 2006*.
- Socialstyrelsens hemsida. Statistikdatabaser: *Hur mår Sverige?* www.socialstyrelsen.se/Statistik/statistikdatabas/ [2008-04-28].
- Social Watchs hemsida. *Progress and setbacks by key indicators*. www.socialwatch.org/en/portada.htm [2008-05-16].
- Statens folkhälsoinstitut (2006a). *Kommunala basfakta. Definitioner, kommentarer och källor – KBF 2006*. www.fhi.se/upload/ar2007/Ovrigt%202007/KBFkallorochdef06.pdf [2008-04-23].
- Statens folkhälsoinstitut (2006b). *Definitioner, kommentarer och källor – KBF 2006*. www.fhi.se/upload/ar2007/Ovrigt%202007/KBFkallorochdef06.pdf [2008-04-28].
- Statens folkhälsoinstituts hemsida. *Checklista för val av målområden och bestämmningsfaktorer/indikatorer vid hälsokonsekvensbedömning (HKB)*. www.fhi.se/templates/Page_____6555.aspx [2008-05-27].
- Delaktighet och inflytande i samhället. www.fhi.se/templates/Page_____6556.aspx [2008-05-27].
- Statens offentliga utredningar. *SOU 2000:1. En uthållig demokrati! Politik för folkstyre på 2000-talet. Demokratiutredningens betänkande*. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Regeringen.
http://www.regeringen.se/content/1/c4/06/24/1c43643c.pdf
- Statens offentliga utredningar. *SOU 2000:91. Statens offentliga utredningar. SOU 2000:91. Hälsa på lika villkor. Betänkande från Nationella folkhälsokommittén*. Stockholm: Socialdepartementet, Regeringskansliet. www.regeringen.se/content/1/c4/28/22/f8487356.pdf.

- Statens offentliga utredningar. *SOU 2001:79. Slutbetänkande från Kommittén Valfärdsbokslut. Valfärdsbokslut för 1990-talet*. Stockholm: Socialdepartementet, Regeringskansliet.
- Statens offentliga utredningar. *SOU 2006:101. Landsbygdskommitténs slutbetänkande. Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier*. Stockholm: Landsbygdskommittén.
- Statistiska Centralbyrån (2006). *Indikatorer för hållbar utveckling – ny uppsättning våren 2006*.
- Statistiska Centralbyrån (2007). Tio indikatorer om ekonomisk välfärd. *Välfärd. Nr 3:2007*, ss 25–26. www.scb.se/statistik/_publikationer/BE0801_2007K03_TI_00_A05ST0703.pdf.
- Statistiska Centralbyråns hemsida. *Indikatorer för hållbar utveckling, 2006*. www.h.scb.se/scb/bor/scbboju/huto6/skal/index_2b.htm [2008–06–18].
- Statistiska Centralbyråns hemsida. *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF)*. www.scb.se/templates/Product_____12199.asp [2008–04–25].
- Statistiska Centralbyrån, Jordbruksverket, Naturvårdsverket & LRF (2007). *Hållbarhet i svenskt jordbruk 2007*, ss. 54–58. Örebro.
- Ström, L. & Åberg, G. (1999). *Att mäta folkhälsa*. Rapport, Stockholms läns landsting. www.folkhalsoguiden.se/upload/folkh%C3%A4lsaarbete/Att%20m%C3%A4ta%20folk%C3%A4lsa.pdf.
- Sutton, P. (2000). *Sustainability: What does it mean?* www.green-innovations.asn.au/sustblty.htm.
- Sveriges kommuner och landsting & Statens folkhälsoinstitut (2005). Utveckling av kommunala välfärdsbokslut. En modell för styrning och uppföljning. *Rapport R-2005:29*. Stockholm: Bromma tryck. www.fhi.se/upload/ar2005/rapporter/r200529_valfardsbokslut2005.pdf.
- Sveriges kommuner och landsting (2007). *Miljöindikatorer – ett stöd i miljöarbetet*. Stockholm. brs.skl.se/brsbibl/kata_documents/doc38950_1.pdf.
- UNDP (2007). *Human Development Report 2007/2008. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world*. The United Nations Development Programme. New York, USA. hdr.undp.org/en/media/hdr_20072008_en_complete.pdf.
- UNECE, FAO, Eurostat, OECD & Världsbanken (2007). *The Wye Group Handbook. Rural Households' Livelihood and Well-Being. Statistics on Rural Development and Agriculture Household Income*. New York and Geneva. www.fao.org/statistics/rural/ [2008–05–26].
- UNICEF:s hemsida. *Monitoring and statistics*. www.unicef.org/statistics/index.html [2008–04–28].
- Uslaner, E. M. (1999). Democracy and social capital. I: Warren, M. E. *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, ss. 121–150.
- Vogel, J. (1989). Social Indicators: A Swedish Perspective. *Journal of Public Policy*, 9 (4), ss. 439–444.
- Vogel, J. (1997). The Future Direction of Social Indicator Research. *Social Indicator Research*, 42, ss. 103–116.

- Världsbankens hemsida. *World Development Indicators 2007*. www.worldbank.org/data/wdi2001/index.htm [2008-05-16].
- Waldenström, C., Gunnarsdotter, Y., Larsson, L., Stenbacka, S. & Jonsson, S. A. (2007). Local Practices of Rural Policy: Interrelationships between Social Effects of the Rural Development Programme and Economic and Environmental Effects. *Paper presented at the XXII ESRS Congress in Wageningen 20-24 August 2007*. www.rures.net/resources/conferencepapers/Waldenstrom%20et%20al_WG3_ESRS2007.pdf.
- Welch-Devine, M. (2010). Local Places, Global Influences: Pastoralism in Xiberoa and EU Regulation. I: Vaccaro, I. & Beltrán, O. (red.) *Social and Ecological History of the Pyrenees*. Walnut Creek: Left Coast Publishers, ss. 43-57.
- Westin, J. (2007). Levande landsbygd. I: Statistiska Centralbyrån, Jordbruksverket, Naturvårdsverket & LRF. 2007. *Hållbarhet i svenskt jordbruk 2007*. Örebro, ss. 77-79.
- WHO:s hemsida. *Social Indicators*. unstats.un.org/unsd/demographic/products/socind/ [2008-04-28].
- Ågren, G. (2003). *Den nya folkhälsopolitiken. Nationella mål för folkhälsan. Statens folkhälsoinstitut 2003:57*, 2:a reviderade upplagan. Sandviken: Sandvikens tryckeri. www.fhi.se/shop/material_pdf/dennyafhpolitikeno401.pdf.

Bilaga I

SCB:s indikatorer för hållbar utveckling

Källa: SCB:s hemsida, 2008-06-18. Se även SCB, 2006. Tolv huvudindikatorer anges med fet stil.

<p>HÄLSA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Medellivslängd, diagram • Medellivslängd, länskarta • Våld • Självpupplevt hälsotillstånd • Barns välbefinnande • Astma • Psykosocial arbetsmiljö • Fysisk arbetsmiljö • Rökning • Alkoholkonsumtion • Övervikt • Motionsvanor • Trafikolyckor 	<p>EKONOMISK UTVECKLING</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sysselsättningsgrad, diagram • Sysselsättningsgrad, länskarta • Offentlig skuld • Tillväxt • Tillväxt, länskarta • Inflation • Reallöner • Arbetslöshet, diagram • Arbetslöshet, länskarta • Arbetstimmar per person • FoU, diagram • FoU, länskarta • Forskning • Innovationer • Humankapital, diagram • Humankapital, länskarta • Vidareutbildning • Företagsklimat, diagram¹ • Företagsklimat, länskarta 	<ul style="list-style-type: none"> • Föräldraledighet • Jämställdhet, löner • Jämställdhet, chefer • Valdeltagande, diagram • Valdeltagande, karta • Utrikes födda, valdeltagande • Förtroende för medier • Trygghet i skolan • Grundkrav i skolan • Trångboddhet • Ensamhet • Kulturkonsumtion • Dator och bredband
<p>HÅLLBAR KONSUMTION OCH PRODUKTION</p> <ul style="list-style-type: none"> • Energieffektivitet, diagram • Energieffektivitet, länskarta • Investeringar • Varutransporter/BNP, diagram • Lastbilstransporter, länskarta • Energijtillförsel • Energipriser • Bränsleförbrukning för personbilar • Miljöbilar • Kollektivtrafik • Kärnavfall • Hushållsavfall • Industriavfall • Miljöledningssystem • Ekologiskt jordbruk • Miljömärkt skog • Grön offentlig upphandling • Investeringar i miljöskydd • Sysselsatta i miljöföretag • Miljöexport 	<p>SOCIAL SAMMANHÅLLNING</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomisk utsatthet, diagram • Ekonomisk utsatthet, länskarta • Demografisk försörjningsbörda, diagram • Demografisk försörjningsbörda, länskarta • Inkomstfördelning • Ekonomiskt utsatta barn • Ekonomisk kris • Utrikes födda i ekonomisk kris • Regional befolkningsförändring • Långtidsarbetslöshet • Ungdomsarbetslöshet • Utrikes födda, sysselsättning • Funktionshindrade, sysselsättning • Sjukfrånvaro • Fertilitet 	<p>MILJÖ OCH KLIMAT</p> <ul style="list-style-type: none"> • Växthusgaser, diagram • Koldioxidutsläpp, länskarta • Farliga ämnen • Farliga kemikalier, mängd • Temperaturförändring • Koldioxidutsläpp från hushållen • Utsläpp av kväve och fosfor • Ozonnedbrytande ämnen • Luftkvalitet • Trafikbuller • Radon • Biodiversitet • Torskbeståndet • Skyddad natur • Miljöskatter • Närhet till naturen <p>GLOBAL UTVECKLING</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bistånd • Koldioxidutsläpp i i-, och u-länderna • Handel med fattiga länder • Fattigdom i u-länder

Bilaga II

Hållbarhetsindikatorer enligt EU

Källa: Europeiska Kommissionen, 2005a.

LEVEL	INDICATOR LABEL BY THEME	OTHER INDICATOR SETS
THEME 2: POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION		
1	At-risk-of-poverty rate after social transfers (risk of poverty)	ECHI, Laeken, SI, (CSD), (MDG)
2	At-persistent-risk-of-poverty rate (persistent risk of poverty)	Laeken, SI
3	At-risk-of-poverty rate, by gender, by age group, by highest level of education attained, and by household type	Laeken, SI
3	Relative at-risk-of-poverty gap	Laeken, (MDG)
3	Inequality of income distribution - income quintile share ratio (income distribution)	Laeken, SI, (CSD)
3	Poverty mobility	
2	Total long-term unemployment (long-term unemployment)	Laeken, OECD, SI
3	Gender pay gap in unadjusted form (gender pay gap)	CSD, SI
3	Very long-term unemployment rate	Laeken
3	People living in jobless households, by age group (jobless households)	Laeken, SI
3	At-risk-of-poverty rate after social transfers, by most frequent activity	Laeken
2	Early school leavers	Laeken, SI, (CSD), (MDG)
3	Persons with low educational attainment, by age group	Laeken, CSD, (MDG)
3	Adequacy of housing conditions	SPC, (WHO)
THEME 3: AGEING SOCIETY		
1	Current and projected old-age dependency ratio (old-age dependency ratio)	SPC
2	Projected theoretical replacement ratio	
2	Ratio of median household equivalised income of persons aged 65+ to median household equivalised income of persons aged <65 (relative median income ratio)	SPC
3	At-risk-of-poverty rate for persons aged 65 years and over (risk of poverty for persons aged 65 years and over)	SPC
2	Life expectancy at age 65 by gender (life expectancy at age 65)	ECHI, SPC
3	Total fertility rate (fertility rate)	ECHI
3	Net inwards migration, by main age group (inwards migration)	OECD
2	General government consolidated gross debt as a percentage of GDP (government debt)	CSD, OECD, SI
3	Current and projected public (and private) pensions expenditure as percentage GDP (pensions expenditure)	SPC
3	Total employment rate, by age group (employment rate, by age group)	ECHI, SPC
3	Average exit age from the labour market	SI, SPC
3	Current and projected public expenditure on care for elderly as percentage of GDP (expenditure on care for the elderly)	(SPC)

LEVEL	INDICATOR LABEL BY THEME	OTHER INDICATOR SETS
THEME 4: PUBLIC HEALTH		
1	Healthy life years at birth by gender (healthy life years)	ECHI, SI, (CSD), (OECD)
2	Percentage of overweight people, by age group (overweight people)	ECHI, (OECD)
2	Resistance to antibiotics - Streptococcus Pneumoniae pathogens (resistance to antibiotics)	
3	Healthy life years at age 65 by gender	ECHI
3	Health care expenditure as percentage of GDP	ECHI, OECD
3	Cancer incidence rate, by gender and by type (cancer incidence rate)	ECHI
3	Suicide death rate, by gender and by age group (suicide death rate)	ECHI
3	Percentage of present smokers, by gender and by age group (present smokers)	ECHI
3	Work with high level of job strain/stress	
3	Serious accidents at work	SI
2	Death due to infectious food-borne diseases	
2	Salmonellosis incidence rate in human beings (salmonellosis incidence rate)	
3	Dioxins and PCBs in food and feed	
3	Heavy metals, and mercury in particular, in fish and shellfish	
3	Pesticides residues in food	
2	Index of apparent consumption of chemicals, by toxicity class	
2	Index of production of chemicals, by toxicity class (production of chemicals)	
2	Population exposure to air pollution by particulate matter	SI, (EEA), (WHO)
3	Population exposure to air pollution by ozone	SI, (EEA), (WHO)
3	Proportion of population living in households considering that they suffer from noise and from pollution (population suffering from noise and from pollution)	(WHO)
3	Monetary damage of air pollution as % of GDP	
THEME 9: GOOD GOVERNANCE		
1	Level of citizen's confidence in EU institutions (citizen's confidence in EU institutions)	
2	Proportion of environmentally harmful subsidies	
2	Number of infringement cases brought in front of the Court of Justice, by police area (infringement cases)	
2	Administrative cost imposed by legislation	
3	Share of major proposals in the Commission's legal and work programme for which an impact assessment has been undertaken	
3	Transposition of Community law, by police area (transposition of Community law)	
2	Voter turnout in national parliamentary elections	
2	Responses to EC internet public consultations	
3	Voter turnout in EU parliamentary elections, by gender, by age group and by highest level of education attained	
3	E-government online availability	SI
3	E-government usage by individuals	SI

Bilaga III

SCB:s tio indikatorer på ekonomisk välfärd

Källa: SCB, 2007.

Inkomsternas fördelning

1. Ginikoefficienten för disponibel inkomst per konsumtionsenhet. Indikatorn mäter inkomstspridningen. Värdet kan teoretiskt variera mellan 0 (då har alla lika stor inkomst) och 1 (då har en person alla inkomster). Om värdet på ginikoefficienten ökar betyder det att inkomsterna har blivit mer ojämnt fördelade.
2. Summan av den disponibla inkomsten för alla inkomstagare i decilerna 9 och 10 dividerad med summan av den disponibla inkomsten för alla inkomstagare i decilerna 1 och 2. Indikatorn mäter inkomsternas fördelning. Ju större kvoten blir mellan de 20 procent som har högst inkomst och de 20 procent som har lägst inkomst desto ojämnare är inkomsterna fördelade.

Välbeställda

3. Andelen av befolkningen med en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som är mer än 50 procent högre än medianinkomsten. Indikatorn är ett relativt mått på andelen välbeställda.

Risk för ekonomisk utsatthet

4. Andelen av befolkningen med en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som ligger under 60 procent av medianinkomsten. Indikatorn är ett relativt mått på andelen med risk för ekonomisk utsatthet.
5. Andelen av befolkningen med disponibel inkomst som ligger under fattigdomsstrecket. Indikatorn är ett absolut mått på andelen med risk för ekonomisk utsatthet. Indikatorn bygger på riksnormen för försörjningsstöd.
6. Andelen av befolkningen vars disponibla inkomst till minst hälften består av bidrag.

Indikatorn visar självförsörjningsgraden. Som bidrag räknas bl.a. sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning, arbetsmarknadsstöd, ekonomiskt bistånd och bostadsbidrag/bostadstillägg.

7. Andelen av befolkningen utan kontantmarginal. Indikatorn visar andelen som uppger att de i en oförutsedd situation inte kan skaffa fram 15 000 kronor på en vecka.
8. Andelen av befolkningen med svårigheter att klara löpande utgifter. Indikatorn visar andelen som uppger att de haft svårigheter att klara löpande utgifter för t ex mat, hyra, räkningar under det senaste året.
9. Andelen av befolkningen i ekonomisk kris. Indikatorn visar andelen som uppger att de haft svårt att klara löpande utgifter, blivit tvungna att låna av släkt eller vänner, begärt ekonomiskt bistånd eller underlåtit att betala hyran i tid.
10. Andelen av befolkningen som är långvarigt ekonomiskt utsatta. Indikatorn visar andelen som under tre år i följd har tillhört ett hushåll med en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som ligger under 60 procent av medianinkomsten.

PREVIOUSLY PUBLISHED AT THE DEPARTMENT

Urban and Rural reports (2015-)

- 2018:1 Det småskaliga kustfiskets förändrade förutsättningar och mervärden
Sandström, E. (red.)
ISBN: 978-91-85735-54-9, eISBN: 978-91-85735-53-2
- 2017:2 Om illegal jakt i Fennoskandia—Rapport från ett symposium
Nordström Källström, H., von Essen, E., Hansen, H.P., Peterson, M N. & Peterson, R. T.
eISBN: 978-91-85735-44-0
- 2017:1 On Illegal Killings of Wildlife in Fennoscandia—Symposium Report
von Essen, E., Nordström Källström, H., Hansen, H.P., Peterson, M N. & Peterson, R. T.
eISBN: 978-91-85735-43-3
- 2016:1 Att lära ut akademiskt skrivande – en handledning med exempel på övningar
Eriksson, C.
eISBN: 978-91-85735-38-9
- 2015:1 Toward a critical and interdisciplinary understanding of illegal hunting—a synthesis of
research workshop findings
von Essen, E., Hansen, H. P., Nordström Källström, H., Peterson, N. & Peterson, T. R.
ISBN: 978-91-85735-36-5, eISBN: 978-91-85735-37-2

Reports - Department of Urban and Rural Development (2007-2014) ISSN: 1654-0565

- 3/2014 Nature interpretation. Sandberg, E.
Besökarnas tankar. Meningsskapande i naturum förstått genom listning av besökarnas
tankar. En metodstudie
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-34-1, eISBN: 978-91-85735-35-8
- 2/2014 Landscape architecture. Dowlén, S. & Olsson, E.
Nationella, regionala och kommunala aktörer om implementering av den europeiska
landskapskonventionen i Sverige. Planering och förvaltning av landskap
ISSN: 1654-0565, eISBN: 978-91-85735-33-4
- 1/2014 Rural development. Eksvärd, K., Lönngrén, G., Cuadra, M., Francis, C., Johansson, B.,
Namanji, S., Rydberg, T., Ssekyewa, C., Gissén, C. & Salomonsson, L.
Agroecology in practice. Walking the talk
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-31-0, eISBN: 978-91-85735-32-7
- 2/2013 Environmental communication. Bergeå, H., Hallgren, L., Westberg, L. & Ångman, E.
Dialogprocessen om allemansrätten Underlag för utveckling av dialogmetodik och
dialogkompetens
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-30-3

- 1/2013 Landscape architecture. Berglund, U., Nord, J., Eriksson, M., Antonson, H., Butler, A., Haaland, C., Hammarlund, K., Hedfors, P., Thiirmann Thomsen, R. & Åkerskog, A. Landskapsanalys för transportinfrastruktur - en kunskaps- och metodredovisning för utveckling av väg- och järnvägsprojekt i enlighet med den europeiska landskapskonventionen
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-29-7
- 5/2012 Nature interpretation. Arnell, A. (red.) Besökarnas röster. Utvärdering av naturvägledning, Besökarstudier, Reviewing
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-28-0
- 4/2012 Rural development. Eriksson, C. & Wangenfors, T. Fäbodbrukare om fäbodbrukets framtid. Beskrivningar av driftens villkor och synpunkter på landsbygdsprogrammet från Sveriges fäbodbrukare
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-27-3
- 3/2012 Nature interpretation. Caselunghe, E. Forskningsperspektiv på naturvägledning
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-26-6
- 2/2012 Landscape architecture. Eklund, K. J. (red.) Parken på Grönsöö. Om bevarande och utveckling av en historisk park
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-25-9
- 1/2012 Rural development. Bartholdson, Ö., Beckman, M., Engström, L., Jacobson, K., Marquardt, K. & Salomonsson, L. Does paying pay off? Paying for ecosystem services and exploring alternative possibilities
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-24-2
- 3/2011 Landscape architecture. Berglund, U., Eriksson, M. & Ullberg, M. Här går man. Gångtrafikanter erfarenheter av gåendemiljön i tre städer
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-23-5
- 2/2011 Landscape architecture. Msangi, D. Land Acquisition for Urban Expansion: Process and Impacts on Livelihoods of Peri Urban Households, Dar es Salaam, Tanzania
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-22-8
- 1/2011 Landscape architecture. Berglund, U., Eriksson, M., Nord, J., Butler, A., Antonson, H., Hammarlund, K., Hedfors, P. & Åkerskog, A. Om landskap och landskapsanalys för väg och järnväg - ett kunskapsunderlag med fokus på begrepp och exempel
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-21-1
- 2/2010 Swedish EIA Centre. Asplund, E., Hilding-Rydevik, T., Håkansson, M. & Skantze, A. Vårt uppdrag är utveckling - hållbar utveckling och regional tillväxt
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-20-4
- 1/2010 Landscape architecture. Berglund, U. & Nordin, K. Barnkartor i GIS- ett verktyg för barns inflytande
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-19-8
- 7/2009 Swedish EIA Centre. Kågström, M. Hur ska man hantera det här med hälsa? En kunskapsöversikt om hälsans roll i konsekvensbeskrivning och transportplanering
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-04-4

- 6/2009 Swedish EIA Centre. Åkesson, G., Calengo, A. & Tanner, C.
It's not a question of doing or not doing it - it's a question of how to do it. Study on
Community Land Rights in Niassa Province, Mozambique (English version)
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-04-4
- 5/2009 Nature interpretation. Arnell, A., Jansson, S., Sandberg, E. & Sonnvik, P.
Naturvågledning i Sverige - en översikt
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-16-7
- 4/2009 Sida's Helpdesk for Environmental Assessment, Swedish EIA Centre. Engström, L.
Liquid Biofuels - Opportunities and Challenges in Developing Countries
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-15-0
- 3/2009 Landscape architecture. Hedfors, P. (ed.)
Urban naturmark i landskapet en syntes genom landskapsarkitektur.
Festskrift till Clas Florgård
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-14-3
- 2/2009 Environmental communication. Andersson, Y., Setterwall A. & Westberg, L.
Miljökommunikation för miljöinspektörer
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-13-6
- 1/2009 Landscape architecture. Berglund, U., Nordin, K. & Eriksson, M.
Barnkartor i GIS och trafiksäkerhet. Ett forskningsprojekt i samarbete med
Örbyhus skola
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-12-9
- 7/2008 Swedish EIA Centre. Sandström, U. G. & Hedlund, A.
Behovsbedömning av detaljplaner
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-11-2
- 6/2008 Rural development. Emanuelsson, M., Johansson, E. & Ekman, A-K.
Peripheral Communities, Crisis, Continuity and Long-term Survival
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-04-4
- 5/2008 Landscape architecture. Norrman, S. & Lagerström, T.
Grönsöö park och trädgårdar
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-06-8
- 4/2008 Swedish EIA Centre. Hedlund, A. & Johansson, V.
Miljökonsekvensbeskrivning. Aktörernas roller och betydelse
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-10-5
- 3/2008 Rural development. Palmer, S., Nilsson, A. & Roigart, A.
Dynamic Change in Rice Production Systems in the Mekong Delta. A students field
report from An Gian
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-09-9
- 2/2008 Landscape architecture. Florgård, C.
Översyn av landskapsarkitektprogrammet SLU, Uppsala
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-08-2
- 1/2008 Swedish EIA Centre. Lindblom, U. & Rodéhn, J.
MKB-tillämpningen i Sverige. Antalet MKB för verksamheter och åtgärder
2005 och 2006
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-07-5

- 5/2007 Swedish EIA Centre. Lerman, P. & Hedlund, A.
Miljöbedömning och andra konsekvensanalyser i vattenplanering
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-04-4
- 4/2007 Swedish EIA Centre. Sandström, U. G. Svensk översättning.
Biologisk mångfald i miljökonsekvensbeskrivningar och strategiska miljöbedömningar.
Bakgrundsdokument till konventionen om biologisk mångfald, beslut VIII/28:
Frivilliga riktlinjer om konsekvensbedömning innefattande biologisk mångfald
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-03-7
- 3/2007 Swedish EIA Centre. Wärnbäck, A.
Cumulative Effects in Swedish Impact Assessment Practice
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-02-0
- 2/2007 Landscape architecture. Myhr, U.
Miljövärdering av utemiljöer. Metodbeskrivning för EcoEffect Ute
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-01-3
- 1/2007 Rural development. Helmfrid, H.
Naturesyn. Tre svar på vad natur är
ISSN: 1654-0565, ISBN: 978-91-85735-00-6

